

Mekân ve Bellek: Çocukluk Evi *Space and Memory: The Childhood House*

Dr. Öğr. Üyesi Mine SUNGUR ¹

Öz

Kişi doğduğu andan itibaren yaşadığı çevreyi deneyimlemesi, anlamlandırması, hafızasında yer edinmesi mekân ile kurmuş olduğu duygusal bağ ile gerçekleşmektedir. Anılar, deneyimler, algılar, tutum ve davranışlar ile ilişkilendirilmiş mekân bellekte kodlanmaktadır. Bu kodlar özellikle bireyin yaşam sürecinin başlangıç evresi olan çocukluk döneminde hem mekânsal hem de sosyal olarak anlamlandırılarak uzun süreli bellekte kalabilmektedir. Temel amacı mekân ve hafıza arasındaki ilişkiyi çocukluk döneminde yaşanan konutlar üzerinden araştıran bu çalışmada; bireyin çocukluk döneminde yaşamış olduğu konutun, mekânsal ve sosyal açıdan nasıl ve ne kadar zihinde tanımlanmış ve kodlanmış olduğu üzerine yoğunlaşmaktadır. Ülkemizin farklı coğrafyalarında, farklı zaman dilimlerinde yaşamış 50 yaş ve üzerine sahip kişiler (n=60) ile çocukluk dönemlerindeki konutlar üzerine yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmada literatür araştırması, görüşme, not alma, fotoğraf ile tespit, görüşmeyi kaydetme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemleri ile katılımcıların söylemleri doğrultusunda betimsel analiz gerçekleştirildiği niteliksel bir süreç izlenmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde; hafıza sadece bireysel bir olgu olmayıp bireyin zihnindeki toplumsal yaşamın bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Oyunlar, misafirlikler, bayramlar gibi sosyal etkileşim mekânların hatırlanmasında önemli rol oynadığı tespit edilmektedir. Mekânlarda yaşanan mutlu/sevinçli ya da hüzünlü olaylar, tutum ve davranışlar mekânın hafızada kalma süresini etkilemektedir. Yerel mimarinin hafızalarda yer edinmiş mekânsal zenginliğin kaybolma tehlikesine karşı, güncel konut tasarımlarına aktarılması gerekliliği çalışma sonucu ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık, bellek, çocukluk mekânları, konut

Makale Türü: Araştırma

Abstract

From the moment a person is born, they experience, make sense of their environment, and find a place in their memory through the emotional bond they establish with the space. The space associated with memories, experiences, perceptions, attitudes and behaviors is coded in the memory. These codes can remain in the long-term memory by being given meaning both spatially and socially, especially in childhood, which is the initial phase of the individual's life process. This study, which mainly investigates the relationship between space and memory through the houses lived in during childhood, focuses on how and to what extent the house lived in during childhood is defined and coded in the mind in terms of spatial and social aspects. Face-to-face interviews were conducted with people aged 50 and over (n=60) who lived in different geographies of our country and in different time periods about their childhood homes. In the study, a qualitative process was followed in which descriptive analysis was carried out in line with the participants' statements with data collection methods such as literature research, interview, note-taking, photographic detection, recording of the interview and document analysis. As a result of the findings obtained; memory is not only an individual phenomenon but also a reflection of the social life in the mind of the individual. It is determined that social interactions such as games, visits, and holidays play an important role in remembering places. Happy/joyful or sad events, attitudes and behaviors experienced in places affect the duration of the place's retention in memory. The study reveals that the spatial richness of

¹Selçuk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, mkarakoyun@selcuk.edu.tr

local architecture that has a place in memories should be transferred to current housing designs against the danger of loss.

Keywords: Architecture, memory, childhood spaces, house

Paper Type: Research

Giriş

Bir yerin hafıza değeri, insanların mekânsal fikirleri ve betimlemeleri ile bağlantılıdır.

(Rossi, 1982)

En temel anlamda bellek (hafıza), kişinin yaşam süreci boyunca öğrendiği ve deneyimlediği her türlü tutum, davranış ve anıların zihinde saklanması, hatırlanması olarak tanımlanabilmektedir. Bu nedenle hafıza veya bellek birçok disiplinin kesişim noktasında, geçmişin kodlarının günümüzde çözülmesine fayda sağlamaktadır (Temizkan, 2022). Assmann (1997) “düşünceler belleğin bir parçası olmadan önce bir algılama aşamasından geçer” sözüyle soyut olan düşüncenin algılama ile hafızada kodlama yoluyla somutlaştırılabileceğinden söz etmekte, her bellek tekniğinde ilk aracın mekânsallaştırma olduğuna dikkat çekmektedir. Halbwachs (1992) ise her inancın, her dönemin ve her grubun kendi ortak anılarını somut olarak yerleştirdiği mekânlar olduğunu iddia etmektedir. Bu bağlamda mekânın sürekliliği, geçmişi anımsamak yerine fiziksel çevrenin geçmişi nasıl barındırdığı ve şekillendirdiğini anlamak ile mümkündür. Dolayısıyla, mekân ile bellek arasındaki güçlü bağ, mekân içinde gerçekleşen yaşamsal deneyimler ile anlamlandırılmaktadır. Bu bağlamda Zevi (1993), insanın gördüğü veya içerisinde bulunduğu bir mekânı fiziksel özellikleri ile algılamasının yanı sıra; bir de hissettikleri ve hatırlattıkları ile belleğinde çağrışım yaptığından söz etmektedir.

İnsanın belleğinde yer edinen ilk mekânsal deneyim çocukluk evidir (Malouf, 1986). Kişinin yaşamı boyunca ilk evi olan çocukluk evi, özel anlamlar içermektedir. Çocukluk evinin anıları ister sevilsin ister nefret edilsin kişinin “ilk mekânsal referans” noktası olmaya devam etmektedir (Van Engelsdorp, 2000). Bu nedenle çocukluk döneminde yaşanan çevreye dair kurulan fiziksel, duygusal ve sosyal bağ, yetişkin yaşama taşınarak (Erikson, 1950) yetişkinlik dönemde, evi tanımlama ve anlamlandırma hususunda (Röling, 2006) önemli rol oynamaktadır. Fakat, tüketim kültürü kişilerin mekânsal ve sosyal deneyimlerini zihinlerinde giderek tanımsız ve anlamsız hale getirmektedir. Böylece tüketim kültürü nedeniyle günümüz çocuklarının ileride yetişkinlik dönemlerindeki belleklerinde, çocukluklarına dair mekânsal ve sosyal izler giderek kaybolma durumu ile karşı karşıyadır. Spagnolo (1998), mekanikleşmiş ve dijitalleşmiş dünyada evin kullanılıp atılan kültürümüzdeki birçok metadan biri haline gelmesini artık şaşırtıcı bulmadığına vurgu yaparak, çocukluk evlerin toplumsal hafıza için hem mekânsal hem de sosyal önemine dikkat çekmektedir.

Bu doğrultuda, çalışmanın temel amacı; mekân ve bellek arasındaki ilişkinin izlerini yetişkinlerin çocukluk evleri üzerinden aramaktır. Sürekli değişimin yaşandığı bir dünyada, bireysel ve toplumsal hafızalardaki ev, geçmişi barındıran, şimdiki zamanı anlamlı kılan ve geleceğe ilham kaynağı olabilecek bir anıt rol üstlenmektedir. Çalışmada 50 yaş ve üzeri katılımcılardan,

1. Çocukluğunuzda yaşamış olduğunuz sokak, mahalle, ev hakkında neler hatırlıyorsunuz?
2. Çocukluğunuzda yaşamış olduğunuz çevrede sizde iz bırakan bir olay oldu mu, var ise nedir?
3. Günümüz çocuklarının konut ve çevresi ile geçmişte çocukluğunuzdaki konut ve çevresi arasında fark var mı?

sorularına yanıt vermeleri istenmiştir. Ülkemizin farklı coğrafyalarında çocukluk dönemi geçirmiş olan katılımcıların verdiği cevaplar mekân-konut-bellek üçgeninde bütünlük sağlanması

sebebiyle kültürel öneme sahiptir. Ayrıca günümüzde giderek kaybolan yerel konut dokusundaki mekânsal zenginliklerin ve sosyal yaşanmışlıkların tespit edilmesi çalışmayı anlamlı kılmaktadır. Benzer çalışmaların farklı ülkelerde, farklı sosyo-ekonomik ve sosyo-kültüre sahip yetişkinler üzerinde de araştırılması söz konusu olabilmektedir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Mekân ve Bellek İlişkisi

Bellek, toplumsal bir varlık olan insanoğlunun geçmiş, şimdi ve gelecek arasında bir köprü oluşturarak kimlik kazanmasında etkili olmaktadır. Psikoloji, tarih, sosyoloji, mimarlık gibi çeşitli disiplinlerde yaygın olarak kullanılan bellek kavramı, TDK (2022)'da yaşayanları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, dağarcık, akıl, hafıza, zihin olarak tanımlanmaktadır. Bellek süreci üç aşamadan oluşmaktadır. Geçmişte yaşanan deneyimlerin kodlanması, zihinde tutulması (depolanması) ve zihinden geri çağırılmasıdır (Wilson, 2015). Bellekte kodlama sistemi duyuşal deneyimler (dokunma, duyma, görme, koklama, tatma) yoluyla ve yinelenen uyarılar yoluyla kodlama süreci gerçekleşmektedir (Ganiç, 2016). Böylece bellekte kodlanan deneyimler hatırlama olanağı ile bellekten geri çağırılması sağlanmaktadır.

Halbwachs (2017) belleği bireysel hafıza ile toplumsal hafıza olarak ikiye ayırmakta, bireysel belleği kişinin özel hayatı çerçevesinde yalnız veya diğerleriyle yakın veya uzak ilişkide bulunduğu ortak hatıralar olarak tanımlamaktadır. Connerton (2014) bireysel belleği, “konusunu kişinin yaşam öyküsünden alan, anımsama eylemleri gösteren ve kişisel bir geçmişe göndermede bulunan” zihin şeklinde ifade etmiştir (Yıldız, 2019). Benzer şekilde Wilson (2015) bireysel belleği anısal olayları içeren özel bir eylem olduğundan söz ederken, toplumsal bellek ile ilgili olarak, geçmişe ilişkin topluma ait geliştirilmiş bir düşünce ya da bir topluluğun kendi geçmişini nasıl kavramsallaştırdığı hususunda paylaşılan bir kanı olarak ifade etmiştir (Ganiç, 2016). Schudson (2007) ise, bireysel bellek diye bir şey olmadığını, belleğin öncelikle toplumsal olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü bireysel bellekte yalnızca kişiye özel anılar olmayıp, anılara belirli anlamlar yükleyen toplumsal yaşamlar da yansımaktadır. Kişinin tek başına, kendi kendine varoluşunun dışında bir grupta, bir toplulukla olan ilişkisi ve bu ilişkinin ortaya çıkardığı bakış açısı, ortak değerler dizgesi olarak kolektif ve toplumsal belleği kurgulamakta (Doğu ve Varkal Deligöz, 2017) ve bu kurgu zamansal ve mekânsal bir çerçeveye bağlı oluşmaktadır. Birey olarak toplumun bir üyesi olmak, o toplumun geçmişten gelen gelenek, görenek, inanış gibi sosyo-kültürel değerleri ile bu değerlerin boyut kazanarak şekillenen mekânları toplumsal belleğin omurgasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla mekân ve bellek karşılıklı etkileşim halindedir.

Mekân ancak akılda kalıcı olduğu kadar anlamlı olabilmektedir. Bu nedenle mimarlık toplumsal bellekte kalan sadece yapının mimarisi ile ilgilenmez. Bununla birlikte mimarlık, insanın varoluşunun anlamını sürdürebilecek anılarda kalan yapıların hikayelerine yönelik bir keşif yolculuğudur. Spagnolo (1998) mimarlık ile bugünü yaşıyor olsak da toplumsal bellek sayesinde mekânların geçmiş deneyimlerinden ve tanıdık hatıralardan faydalandığımızı ifade etmiş ve bellek ile geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki bağlantı ve sürekliliğin somutlaştığını belirtmektedir. Ayrıca mekân ve bellek arasındaki ilişkiyi anlamının en iyi yollarından birisinin, kişinin en eski mimarlık anılarını biriktirdiği çocukluk mekânları ile başladığını eklemiştir.

1.2. Yetişkin Dönemde Hatırlanan Çocukluk Evleri

Çocukluk kavramı çocuğa dair çevresel, toplumsal, kültürel etkenleri bütünsel olarak ele alan bir olgudur. Bronfenbrenner ve Ceci (1994), çocuğun gelişimini toplumsal, kültürel ve fiziksel çevrenin etkileşimine bağlı gerçekleştiğini ifade etmektedirler. Bu nedenle çocukluk çağı her bireyin hayatında iyi veya kötü hatırladığı kalıcı etkiler bırakan önemli bir dönemdir (Uncu ve Çalışır, 2018). Bireyin ilk yaşam evrelerinden birisi olan çocukluk döneminde yaşadığı ev, bellekte çeşitli biçimlerde yer almıştır. Çocukluk evine ait anılar ister sevilsin ister nefret edilsin, kişinin ilk mekânsal referans noktasıdır (Van Engelsdorp, 2000).

Kişinin gelişimi ile yaşadığı çevre arasında yakından ilişkili olduğu pek çok çalışmada (Bachelard, 1969; Jung, 1971; Cooper, 1992) ortaya konulmuştur. Ev, mahalle, komşu, vb. olarak çevre bir bütünlük sunmaktadır. Çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine kadar geçen süreçte, kişi fiziksel gelişimine paralel olarak zihinsel gelişimi de yaşadığı çevreden etkilenmektedir. Rubin (2002), yapmış olduğu çalışmada, çocukluk dönemindeki belleğin rolünün zihinsel gelişimin temeli olduğu vurgusu yaparak, yetişkinlik döneminde belleğin kişinin toplumda yer alabilmesi için önemli rol sağladığı, yaşlı dönemde ise belleğin yaşamın yansımalarının kaynağı olduğunu ifade etmiştir.

Kişinin zihnindeki ilk evi ilk mekânsal deneyimidir (Malouf, 1986). Yaşanılan çevredeki geleneklerin oluşturduğu ritüeller, benimsenen değerler ve inançlar çocuğun ev ile ilişkisini belirleyerek yetişkinlik döneminde eve dair anlam ve ilişki duygusu sağlamaktadır. Böylece geçmiş dönemlerde yaşanılan mekânsal ve sosyo-kültürel deneyimler katmanlaşarak bellekte depolanır ve ilerleyen zamanlarda geçmişten gelen izler güncel hale gelebilmektedir. Dolayısıyla, geçmişin izleri üzerine inşa edilen bugün, geleceğe süreklilik sağlayan köprü görevi görebilmektedir (Rubin 2002). Baudrillard (2010), insanların evleri ile bağlantı kurup somutlaştırmalarında nesnelere de katkısı olduğundan söz etmektedir. Çocukluk yıllarında yaşanılan evlerin insanların anılarında bu kadar derinlemesine yer etmesinin nedeni; yaşanılan mekândaki nesnelere atfedilen simgesel önemdir (Tekin, 2019). Nesnelere yüklenen sembolik değerler mekânların hatırlanmasında ve mekân ile duygusal bağ kurmakta ciddi oranda katkı sağlamaktadır. Ayrıca nesnelere ile birlikte mekânın anımsanmasında duygusal yaşanmışlıkların etkisi de çalışmalarla (Chawla, 1986; Bachelard, 1969; Cooper, 1995) tespit edilmiştir. Görme, işitme, koku, dokunma ve bunlara ilişkin gelişen korku, sevgi, merak, mutluluk, heyecan, gizem ve şiddet gibi duyumlarla da mekânın hatırlanmasında etkili olduğu ortaya çıkmıştır (Mert Ağar, 2016). Örneğin bazı kokular kişinin geçmiş dönemlere ait anıları anımsamasında etkili olmuştur. Kokular ve sesler, özellikle yaşlı nesil söz konusu olduğunda, çocukluk evinin anılarının ayrılmaz bir parçası haline geldiğini dile getiren Hecht (2001), bir kişinin annesinin mutfakta pişirdiği kurabiye veya salon zeminindeki cila kokusuyla ilgili hatırası başrol oyuncularının ve ilgili ev sahnesinin hatırasını tetikleyebileceğini belirtmektedir. Çatı arasında saklanan patateslerin kokusu, avluda kurulan turşuların kokusu ya da kömür sobalarının tipik kokusu gibi, gıcırdayan kapılar, pencerede uğuldayan rüzgâr sesi çocukluk dönemine ait mekânsal bellekte yer edinmiş duyumlardır. Bu anlamda kişinin çocukluk evine dair ne kadar çok etken var ise hatıralar o denli kalıcı olabilmektedir (Tekin, 2019).

Çocukluk evi bireyin ilk mekânsal deneyimi olmakla birlikte, ilk sosyalleşme alanı olduğu çeşitli çalışmalarda yer almaktadır. Evin bahçesi, sokağı, odaları, mobilyaları çocukta genellikle canlı izlenimler uyandırmakta ve hatıralarda aile üyeleriyle, komşularıyla, arkadaşlarıyla oynanan oyunlar, kutlamalar ve çeşitli olaylar çocuğun sosyalleşmesini veyahut sosyalleşmemesini etkilemektedir (Halbwachs, 2016). Çocukluk döneminde geniş aileye sahip bireylerin söz konusu dönemde sosyal ilişkilerin daha yoğun olması sebebiyle mekânsal anıların daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır (Özak ve Gökmen, 2009).

Nitekim sanayileşme, modernleşme ve küreselleşme gibi etkenler her alanda olduğu gibi insanın kutsal mekânı (Lefebvre, 2014) olan “ev” in de evrilmesinde etkili olmuştur. Tüketim kültürü içerisinde ev; konfor, rahatlık, saygınlık, statü (Öncü, 2013) gibi sembolik çağrışımlarla kutsallığını giderek yitirmektedir. Günümüzde metalaşarak standart hâl alan ev, konuta dönüşmüştür. Günümüzde ev ile kurulan kültürel ve duygusal bağlar giderek zayıflamaktadır. Dolayısıyla evler artık düşünülüyor sadece satın alınıyor (Alver, 2013). Bu da insanın evle kurduğu kalıcı/köklü bağın ve hafızanın mekânsallaşması sürecinin yerini sadece gündelik pratiklerin gerçekleştiği bir “yüzer-gezer”lik almaktadır (Tekin, 2019). Bu bağlamda, bir döneme tanıklık eden yetişkinlerin çocukluk döneminde yaşamış oldukları konuta ve çevresine dair mekânsal ve sosyal deneyimlerin zihinlerde nasıl ve ne kadar kodlandığını sorgulamak ve değerlendirmek, toplumun yaşam kültürünü ortaya koymak ve mekâna nasıl yansıdığını tespit etmek adına çalışma önem arz etmektedir.

2. Yöntem

Çalışma yetişkinlerin belleklerinde kalan çocukluk dönemine ait mekânsal ve sosyal hatıraları tespit etmek üzere kurgulanmıştır. Betimsel analiz yaklaşımı kullanılarak nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Böylece katılımcılara zihinlerinde kalan çocukluk dönemlerinde yaşamış oldukları deneyimleri derinlemesine görüş tekniği ile aktarma imkânı sağlanmıştır. Araştırmayı desteklemek üzere söz konusu döneme ait fotoğraflar ve şematik kroki çizimler katılımcıların izni dahilinde talep edilmiştir.

2.1. Araştırma Katılımcı Grubu

Araştırmanın katılımcı grubu, çocukluk dönemini ülkenin farklı coğrafyalarında, çeşitli kültürlerle sahip toplumlar içerisinde yaşamış 50 yaş ve üzeri katılımcılardan (n=60) oluşmaktadır. Katılımcıların 50 yaş ve üzeri seçilme sebebi; 1980’li ve öncesi yıllarda Anadolu’nun farklı bölgelerinde yaşamış, farklı sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapıya sahip bireylerin, çocukluk dönemini nasıl deneyimlediğini anlamak ve o dönemin mekânsal ve sosyal yapısını irdeleyerek günümüz ile olan farklılıkları ortaya koyabilecek canlı tanıklar olmalarıdır. Dolayısıyla katılımcı grubunda bulunanlar, dönemin sosyal, ekonomik, kültürel yapısını deneyimlemiş, günümüz yaşam konforu ile karşılaştırabilecek örneklem grubu seçilmiştir (Neuman, 2012). Böylece, çalışma ile 1980’li yıllar ve öncesine ait mekânsal ve sosyal yaşam hakkında genel bir fikir elde edilebilecektir.

Nitel araştırmalar için örneklem grubun belirlenmesi, araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini etkilediğinden oldukça önem arz etmektedir (Mertens, 2014). Araştırmacı katılımcı grubu seçilirken problemle ilgili olan ve kendi içinde benzeşik, değişken ve farklı durumlardan oluşacak şekilde örneklem belirlenmektedir (Grix, 2010). Maksimum çeşitlilik örnekleme sayesinde, çeşitlilik gösteren durumlar arasında herhangi bir ortak ya da paylaşılan olguların olup olmadığını bulmaya çalışmak ve bu çeşitliliğe göre problemin farklı boyutlarını incelemek hedeflenmektedir (Marczyk, DeMatteo ve Festinger, 2005). Maksimum çeşitlilik yöntemi, incelenen olay veya olguyla ilişkili çok sayıda farklılığı kapsayan ana temaları keşfetmek ve tanımlamayı amaçlamaktadır (Neuman, 2014). Maksimum çeşitlilik örnekleme yapılırken incelenen olgu hakkında en fazla bilgi edinmeyi olanaklı kılacak etkenler belirlenmektedir (Neuman ve Robson, 2014).

2.2. Veri Toplama ve Analiz Süreci

Nitel araştırmalarda en yaygın kullanılan teknik yarı-yapılandırılmış görüşmelerdir (Patten ve Newhart, 2018). Nitel görüşmelerde çok fazla sayıda soru katılımcılara yöneltilmemesi (Weiss, 1994) gerektiği dikkate alınarak, temel görüşme sorularının sayısı oldukça sınırlı tutulmuştur. Görüşme soruları türetmek yarı-yapılandırılmış bir mülakatın temel özelliğidir (Roulston, 2010; Rubin ve Rubin, 2012). Görüşme soruları katılımcılar tarafından yanıtlanabilir olması açısından soruların çok geniş ve genel olmaması ve anlaşılabilirliği dikkate alınmıştır (Merriam ve Tisdell, 2015; Patton, 2018; Rubin ve Rubin, 2012).

Yarı-yapılandırılmış görüşme için çalışma amacına yönelik çeşitli disiplinlerde yer alan benzer araştırmalar incelenerek kavramsal alt yapı oluşturulmuştur. Daha sonra yarı-yapılandırılmış araştırma sorularının geçerli ve güvenilirlik kriterlerine uygun kurgulanması için ön hazırlık aşaması gerçekleştirilmiştir. Ön hazırlık aşamasında seçilen pilot bölgede 50 yaş ve üzeri on katılımcı ile bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Bilimsel çalışmalar çerçevesinde genellenmiş görüşme sorularına pilot bölgedeki katılımcılar kişisel deneyim ve anlatımlarına göre yanıtlamışlardır. Görüşme sorularına verilen yanıtlarda odaklanılan konular yarı-yapılandırılmış araştırma sorularının temelini oluşturmaktadır. Görüşme soruları ile yarı-yapılandırılmış araştırma soruları özdeş değildir. Araştırma sorusu araştırmacının anlamak, açıklamak istediği; “görüşme soruları bu anlayışa ulaşmak için katılımcılara yönelttiği sorulardır” (Maxwell, 2013).

Daha sonra pilot çalışma dikkate alınarak; Anadolu’nun farklı bölgelerinde çocukluğunu yaşamış rastgele seçilen 50 yaş ve üzeri yetişkin katılımcılara, çalışmanın içeriği hakkında yüz

yüze bilgi verilmiş, görüşmelerin ve paylaşılan görsellerin bilimsel çalışmada veri amaçlı kullanılması hususunda onayları alınmıştır. Demografik özellikler, çocukluk dönemine ait mekânsal ve sosyal bilgiler ile geçmiş ve günümüz çocukluk dönemlerinin karşılaştırılması hususunda altı yarı-yapılandırılmış soru hazırlanmıştır.

Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak yarı-yapılandırılmış soruları yanıtlamaları istenmiştir. Bu teknik ile hem görüşmenin akışına göre araştırmacının katılımcıya ek soru sorma imkânı sağlamakta hem de daha derinlemesine ve geniş çaplı bilgilere ulaşmakta fayda sağlayabilmektedir (Uncu ve Çalışır, 2018). Verilerin çözümlenmesi ve yorumlanmasında betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Dey (1993) betimleme sürecini kişi, nesne ve olaylara ilişkin temel özelliklerin yazılı olarak ifade edilmesi olarak tanımlanmıştır. Ayrıca toplanan verilerin belirli temalar çerçevesinde sınıflandırılarak, bu veriler arasında bir karşılaştırma yapabilme olanağı sayesinde benzerlikler ve farklılıklara dair bağlantıların kurulabileceğini eklemiştir. Benzer şekilde Yıldırım ve Şimşek (2003), betimsel analizin; elde edilen verilerin önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren sistematik bir analiz elde etme türü olduğu vurgulamıştır.

Çalışmanın analiz aşamasında ilk olarak katılımcılar isim ve soy isimlerinin baş harfi ile tanımlanmıştır. Katılımcıların vermiş olduğu her yanıt sistematik bir şekilde toplanmak adına ana ve alt temalara ayrılarak kodlanmıştır. Mekânsal ve sosyal özellikler ana temaları oluştururken bu temaları destekleyici alt temalar bilimsel çalışmalardan elde edilen bilgilerle desteklenmiştir. Zira, duygu ve duyguların mekânsal ve sosyal bellek açısından önemi çeşitli araştırmacılar tarafından (Chawla, 1986; Bachelard, 1969; Marcus, 1995) vurgulanmıştır. Linton (1986), belleğin hiyerarşik bir yapıdan oluştuğunu ifade ederek, bu yapının ilk katmanını duygusal bağlantıların içerdiğini belirtmektedir. Mekânda geçen üzücü veya sevinçli önemli bir olay, kişinin belleğinde diğer olaylardan farklı olarak hatırlanabilmektedir (Öymen Özak, 2018). Ayrıca çocukluğun geçtiği mekânlar, çocukluk anılarını saklayan bir sığınak gibidir. O mekânı hatırlamak, özlemine duymak çocukluğa geri dönüş arzusunun bir yansımasıdır. Çocukluk evine dönmek, o mekânları anımsamak veya o mekânları anımsatacak şeylerle karşılaşmak bu arzusunun açığa çıkmasına neden olmaktadır (Alınmış, 2019). Fakat bugün sahip olduğumuz tüketici toplum anlayışı geçmiş ile günümüz çocukluk dönemleri arasında büyük bir değişim yaşanmasına neden olmuştur (Karadoğan, 2019). Bu sebeple; duygular, sevinçli/üzücü olaylar, özlem, değişim ana temalar ile ilişkili alt temalar olarak kurgulanmıştır. Belirlenen temalar doğrultusunda katılımcıların söylemleri ilişkilendirilerek kategorize edilmiştir. Yorumlama ve değerlendirme sonucunda çalışmanın bulgularına ulaşılmaktadır.

3. Bulgular ve Değerlendirme

Betimsel analiz yöntemi ile elde edilen bulgular, ilişki ve benzerlik durumuna göre belirlenen temalar altında toplanmıştır. Temalar, yanıtları aranan sorulardan ve katılımcıların yoğunlaşarak odaklandıkları noktalardan oluşturulmuştur. Katılımcıların belleklerinde kalan çocukluk deneyimleri mekânsal ve sosyal özelliklere göre iki ana tema altında gruplandırılmıştır. Bununla birlikte katılımcılar ana temalar üzerinden hatırladıklarını bahsederken duygularından, sevinçli/üzücü olaylarından, özlemlerinden ve şimdiki zamanın değişiminden de söz ederek dört adet alt temaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ana temalar ile alt temalar birbirinden ayrılmayan hatta birbirini etkileyen bir sürecin bütünsel bir parçasıdır (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışmada kullanılan ana ve alt temalar (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

3.1. Demografik Özellikler

Demografik özellikler açısından incelendiğinde; 29 erkek ve 31 kadın katılımcı olmak üzere toplam 60 katılımcı ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar arasında 50-59 yaş aralığına sahip kişi sayısı (45 kişi) diğer yaş aralıkları olan 60-69 yaş (7 kişi) ile 70 ve üzerinden (8 kişi) fazladır. Anadolu'nun farklı coğrafyalarında çocukluğunu geçiren katılımcılar arasında Konya (18 kişi) ve Ankara (10 kişi) şehirlerinde çocukluğu geçmiş katılımcı sayısı fazladır (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcılara ait demografik özellikler

No	Katılımcı Ad-Soyadı	Yaş	Cinsiyet	Çocukluk Dönemindeki Şehir	No	Katılımcı Ad-Soyadı	Yaş	Cinsiyet	Çocukluk Dönemindeki Şehir
1	A.Y.	52	Erkek	Tokat	31	M.E.	53	Erkek	Ankara
2	F.Ç.	50	Kadın	Ankara	32	İ.O.	50	Erkek	Çanakkale
3	M.D.	52	Erkek	Balıkesir	33	M.A.	78	Erkek	Konya
4	C.E.	51	Erkek	Çankırı	34	F.Ç.	68	Erkek	Diyarbakır
5	K. B.	50	Erkek	Erzurum	35	T.Y.	66	Erkek	Gümüşhane
6	H.U.	54	Kadın	Konya	36	N.A.	50	Kadın	Ankara
7	A.K.	72	Kadın	Trabzon	37	İ.T.	50	Kadın	Konya
8	İ.Y.	53	Kadın	Kütahya	38	İ.E.	59	Erkek	Konya
9	İ.K.	80	Erkek	Kahramanmaraş	39	İ.Ç.	57	Erkek	Konya
10	N.K.	51	Kadın	Bayburt	40	B.G.	82	Erkek	Konya
11	S.Ç.	54	Kadın	Karabük	41	İ.Ö.	54	Kadın	Konya
12	H.T.	51	Erkek	Konya	42	D.G.	52	Kadın	Diyarbakır
13	A.O.	50	Kadın	Konya	43	M.S.	89	Kadın	Denizli
14	M.A.	55	Erkek	Kırşehir	44	K.S.	59	Kadın	Konya
15	Y.K.	50	Erkek	Niğde	45	T.E.	59	Kadın	Eskişehir
16	F.Y.	57	Kadın	Karaman	46	H.K.	50	Erkek	Malatya
17	G.K.	51	Kadın	Yozgat	47	S.Ü.	55	Erkek	Konya
18	F.Y.	51	Kadın	Konya	48	G.S.	53	Kadın	Adana
19	S.Y.	51	Erkek	Elâzığ	49	E.K.	50	Erkek	Kahramanmaraş
20	F.T.	53	Kadın	Van	50	M.E.	56	Erkek	Çorum
21	K.K.	75	Kadın	Konya	51	M.Ç.	70	Erkek	Balıkesir
22	B.Y.	62	Erkek	Trabzon	52	F.K.	58	Kadın	Denizli
23	A.S.	50	Kadın	Çorum	53	R.K.	60	Kadın	Denizli
24	M.Ü.	62	Erkek	Karaman	54	T.M.	52	Kadın	İstanbul
25	M.Ş.	56	Erkek	İzmir	55	Z.D.	77	Kadın	Konya
26	G.K.	50	Erkek	Karaman	56	R.Y.	64	Kadın	Konya
27	N.T.	67	Kadın	Konya	57	M.P.	51	Erkek	Ankara
28	Ş.Y.	50	Kadın	Konya	58	Z.A.	58	Kadın	Malatya
29	Y.K.	59	Erkek	Ankara	59	Z.K.	51	Kadın	Sakarya
30	Y.A.	50	Erkek	Ankara	60	Z.Ü.	55	Kadın	Konya

3.2. Mekânsal Özellikler

Ana tema olarak seçilen mekânsal özellikler başlığı altında katılımcılar yaşadıkları evin; *konut tipi, açık/yarı açık alanlar, kat adedi, yapı elemanları ve malzemesi, mekân organizasyonu, evin ısınma türü, mobilyalar ve teknoloji* gibi kavramlardan bahsetmiştir. Katılımcılar çocukluk dönemini geçirdiği evlerin kırsalda/köyde (36 katılımcı) ve kentte (24 katılımcı) konumlandığını beyan etmişlerdir. Bu evlerden kırsal/köy evi (35 katılımcı), gecekondulu (19 katılımcı), lojman (4 katılımcı) ve apartman (2 katılımcı) konut tipine sahip oldukları ifade edilmektedir. Yaşanılan konutların hepsinde farklı büyüklüklerde avlu ya da bahçe gibi açık mekânların olduğundan söz edilmekle birlikte; lojman ve apartman tipi konutlarda yaşamış katılımcılar ayrıca yarı-açık mekân olan balkonlarının olduğunu ilave etmişlerdir. Katılımcılar evlerinin tek katlı (23 katılımcı), iki katlı (33 katılımcı), üç katlı (3 katılımcı) ve dört katlı (1 katılımcı) olduğunu dile getirmiştir. Evlerin inşasında yapı malzemesi olarak en fazla kerpiç (44 katılımcı) ve ahşap malzemelerin (55 katılımcı) kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Taş, betonarme, kiremit ve demir de kullanılan diğer malzemeler arasında katılımcılar tarafından aktarılmıştır. Katılımcıların çocukluklarının geçtiği evler; tek odalı (13 katılımcı), iki odalı (29 katılımcı), üç odalı (14 katılımcı) ve dört odalı (4 katılımcı) olarak belirtilmiştir.

Mahallemiz dağın yamacına kurulmuş bir gecekondulu mahallesiydi. 20-30 civarı gecekondulu vardı. Duvarları mavi, çatısı siyah evin etrafı da beyaz renkli küçük bir duvarla çevrili, bahçesi olan tek katlıydı. İki göz odasından birinde annemler, diğerinde kardeşlerim ile ben kahrıldık (A.Y.-52, Erkek).

Evimiz gecekonduydu ama kot farkından dolayı iki katlıydı. Alt katında banyo ve tuvalet vardı. Üst katında ise salon, mutfak ve iki oda vardı. Bir oda ebeveynlerin diğer oda çocuklarındı. Altı yaşına kadar bu evde kaldıktan sonra Ümraniye'ye taşındık. Oradaki evimiz de gecekonduydu ve yine babam tarafından yapılmıştı. Evimiz ve bahçemiz çok güzeldi. Babam inşaat ustası olduğu için mahalledeki en güzel ev bizimkiydi (T.M.-52, Kadın).

Evimiz tek katlı, bahçesinde tulumbası bulunan, yanı başında dam ve samanlığın olduğu yağma tuğladan yapılmış bir köy eviydi. Evin temeli yağma kayadır. Soba ile sadece bir oda ısınır. Üşümek çok normaldi. Tuvalet bahçedeydi. Tek bir odada soba olduğu için herkes aynı odada uyurdu. Tüm zorluklara rağmen herkes çok mutluymuştu (M.D.- 52, Erkek).

Çocukken yaşadığımız ev, iki odalı, kerpiç bir köy eviydi. Yedi kardeş ve anne-baba aynı evde yaşıyorduk. Mutfak ile antre aynı yerdin aslında. Odalar şimdikine göre daha küçük ve kötü malzemelerle kaplıydı. Apartmandaki gibi alt üst oturmak yoktu. Evler komşularla çok yakın veya bitişikti. Banyo oda içinde olurdu ve hamamlık denilirdi (G.K.-50, Erkek).

Oturduğumuz ev ilk önce köy eviydi. İki odası vardı. Biri gündüzleri oturma odası, gece ise çocukların yattığı odaydı. Diğer oda ise hem depo-kiler hem de büyüklerin yatak odası olarak kullanılırdı. Banyo o odada olduğu için yıkanma eylemi orada gerçekleşirdi. Tuvalet evin on, on beş metre ilerisindeydi. Kış olduğunda sadece oturma odasında soba yakılırdı ve herkes o odada uyurdu. Daha sonra şehir merkezinden bir ev almıştık orası normal bir apartman dairesiydi (Y.K.-50, Erkek).

Çocukluğum küçük bir köy evinde geçti. Evimiz kerpiçtendi. Kerpiç doğal afetlere karşı dayanıksızdı ancak iklime en uygun malzemeydi. Bahçe çitleri tahtadan ya da taşlandı (M.A.-55, Erkek).

Ben, yaşlılarıma göre çok şanslı bir çocuktum. Babam Kütahya Azot fabrikasında teknisyen olarak çalışmaktaydı. Fabrikanın lojmanlarında doğdum, büyüdüm. Babamın anlattıklarına göre 1962 yılında fabrikayı Alman firmaların kurması, yine Almanların lojmanları inşa etmesi ile fabrikada çalışanlar 1964-1965 yılında lojmanlara taşınmaya

başlamış. Lojmanlar dört katlı, betonarme, 2+1 odalı, içinde mutfuğu, tuvaleti, banyosu olan dairelerdi (İ.Y.- 53 Kadın).

Çocukluğum İzmir'in Torbalı ilçesi Ayrancılar köyünde geçti. Babamın işçi olarak çalıştığı tavuk çiftliğinin klasik lojmanlarında oturuyorduk. Tek katlı evimiz, günümüz daire tipi evlerine benziyordu (M.Ş.-56, Erkek).

Eskişehir merkezde bulunan Bahçelievler mahallesindeki 2 odalı, bahçeli, tek katlı küçük bir evde yaşıyorduk. O zamanlar evler hep böyleydi. Bizim mahallemize adını veren de evlerimizin hep bahçeli olmasıydı. 1975'te ikiz kardeşlerimin doğması ve babaannemin vefatıyla üç odalı bir apartman dairesine taşındık. Yeni evimizde benim de tek başıma kaldığım bir odam olmuştü (T.E.-59, Kadın).

Katılımcılar çocukluklarının geçtiği evlerden bahsederken bir/iki katlı, bahçeli/avlulu, kerpiç duvarlı, kiremit çatılı, toprak damlı evlerden söz etmektedirler (Şekil 2).

Şekil 2. Bazı katılımcılara ait görseller (Katılımcı C.E. ve katılımcı B.G. 'nin arşivlerinden izni ile paylaşılmaktadır)

C.E.- 51 / Çankırı
(1-2 katlı kiremit Evler)

B.G.-82 / Konya (Toprak damlı, avlulu, kerpiç duvarlı evler)

Konutların mekân organizasyonu açısından incelendiğinde, katılımcıların büyük bölümü tuvaletin (51 katılımcı) ve mutfuğun (45 katılımcı) evin dışında, avluda/bahçede olduğundan bahsetmektedirler. Katılımcılar evi ısıtmak için soba (51 Katılımcı), merkezi ısıtma sistemi (5 katılımcı) ve ocak (4 katılımcı) gibi çeşitli ısınma araçlarını kullandıklarını dile getirmişlerdir. Çocukluk döneminde kullanılan sedirler, yer minderleri, somyalar, kanepeler, vitrinler, terekler, vb. bellekte kalmış mobilyalar olarak sıralanmaktadır. Dönemin teknolojisi dahilinde salon, oturma alanı, mutfak, banyo ve tuvalet mekânlarının özelliklerinden bahsedilmiştir. Evde televizyonu olan katılımcı sayısı (15 kişi) az olmasına rağmen televizyonu bir sosyalleşme aracı olarak ailenin bir arada olduğu salon veya oturma odasında bulunduğundan bahsetmişlerdir. Çamaşır makinası olmayan katılımcılar (52 katılımcı) avluda/bahçede veya küçük banyolarında elde çamaşır yıkadıklarını ifade etmişlerdir. Merdaneli çamaşır makinası olan katılımcıların bazıları (5 katılımcı) makinanın banyoda olduğunu, bazıları (3 katılımcı) ise hol/antrede bulunduğunu ifade etmişlerdir. Teknolojinin sağlamış olduğu imkanlar mekânsal boyutu ve mekân kullanımını etkilediği söylenebilir.

Yaşadığım ev; iki katlı, topraktan, iki odalı küçük bir köy eviydi. Girişte oldukça küçük bir koridor bulunmaktaydı. Hatta o kadar küçük ki kapı genişliğinden birazcık büyük bir holdü. Bu hol hem bir oturma odasına hem de kardeşlerimle kaldığım odaya açılırdı. Bahçesinde tuvalet ve ekmek evi vardı (N.K.-51 Kadın).

Köyde avlunun içinde hayvanlarımızın barındığı bir ahır ve kümesimiz, meyve ve sebzelerimizi yetiştirdiğimiz bahçemiz, yufka ekmek gibi yiyecekleri pişirip yiyebildiğimiz tandırımız, traktörümüzü ve arabamızı park edebildiğimiz garajımız, tuvaletimiz ve bir de kendi evimiz bulunmaktaydı (C.E.-51, Erkek).

İki ayrı **müstakil köy evimiz** vardı. Evler taş ve **kerpiçten** oluşuyordu. Evlerin üstü **tomrukla** kapatılır, üzerine toprak atılırdı. Evlerin biri tek odalı, misafirler geldiği zaman kullanılırdı. Diğer evde de biz kalırdık. Bizim kaldığımız evde üç odamız vardı. Birinde dedem, birinde annemle babam diğerinde ise kardeşlerim ile ben uyurdum. Mutfağımız evin içerisinde değil, evin dışında ayrı bir tek odalı konut şeklindeydi. Aynı şekilde tuvaletler de genellikle evin dışında bulunurdu (F.T.-53 Kadın).

Tek katlı, iki oda bir salonlu bir evimiz vardı. Bizim odamızda iki tane **somya**, bir tane **televizyon** ve çiçekli perdelerimiz vardı. Dört kardeştik. Bir somyada küçük kız kardeşim ile ben, diğer somyada ise erkek kardeşlerim yatardı. Evimizin diğer odası anne ve babamındı. Mutfağımızda şimdiki gibi dolaplar ve masa yoktu. Onun yerine terek denilen raflar ve tel dolaplar bulunurdu. Yemeklerimizi masada değil yer sofrasında yerdik. Herkese ayrı tabak konulmazdı, ortaya her yemekten birer tabak konulur ve herkes oradan yerdi (A.S.-50, Kadın).

Küçükken durumumuz olmadığı için evimiz küçüktü. **Üç oda** ve bir de banyodan oluşuyordu. Evin bulunduğu **bahçe** büyüktü ve bahçede ağaçlar vardı. Evden ayrı olarak da **bahçede bir tane tuvalet** bulunmaktaydı. Bizim zamanımızda evler **kerpiçten** yapılırdı. Dayanaksız ve yapı malzemelerinin kötü olmasına rağmen yazları ferah kışları sıcak oluyordu. Kışın odanın içine **soba** kurarak ısınırdık (Y.K.- Erkek, 59).

Eskiden evlerimiz **toprak damlı evlerdi**. **İki göz odası** vardı. Birinde aile büyükleri, diğerinde beş kardeş yatardık. Bizim odada en üste büyükler sıralanarak yatardık. Ağabeyim evlendiği zaman bir göz oda daha yaptırmıştık. Kiremit çatı yoktu benim çocukluğumda. Sıcak suyumuz olmadığı için sobanın üstünde ısıttığımız suyla yıkanırđık. **Mutfak yoktu**, dışarıda **ocağımız** vardı ve yemek orada yapılırdı. **Tuvalet de evden uzaktaydı**. Kışın çok kar yağdığı için tuvalete gitmek için yolu kürürdüğ. Çeşme zaten yoktu, evinin önünde kuyusu olan tulumbayla su çekerler, onu kullanırdı (M.A.-78, Erkek).

Evimiz **taştan** bir evdi. Duvarları **beyaz kireçli**, geniş bir salonu, geniş bir bahçesi vardı. Bahçede büyük bir ceviz ağacımız, incir ağacımız, Kocaosman üzümümüz (Tavasın meşhur üzümü,) çiçeklerimiz vardı. Yine dışarıda lavabo ve tuvalet bulunmaktaydı. Köyde sobaya geçen evler vardı ama bizim evde **ocak** ile ısınırdık. Yemekleri falan orada pişirirdik (M.S.-89, Kadın).

Evimiz **taş ve ahşap** detayların birbiriyle iç içe geçerek özellikle de bazı odalardaki ahşap süslemelerin ihtişamı ile sanatsal bir müze gibiydi. Yüklük dediğimiz yorgan dolapları şimdiki gibi evlerin duvarının birazını değil boydan boya kaplardı. Yani uzaktan bakınca orada dolap olup olmadığı çok belli olmazdı. Evin bahçesinde **tuvalet** vardı. Ev ile bütünleşik yapıda değildi. **Bazen gece kışta soğukta gitmeye zorlanırdık**. Banyolar de her odada yüklüğün içinde olurdu. Çok büyük değillerdi. Aydınlatmada **gaz lambaları** yaygındı (M.Ç.-70, Erkek).

Evin girişin de kapının üzerinde hep bir **çan** olurdu. O zamanlar dış kapı iç kapı hep açık olur, geceden geceye kilitlerdik. Gündüzleri biri geldiğinde kapı açılır ve o çan çalardı. Böylelikle bizde birinin geldiğini o sestten anlardık. Hala durur mesela o çan. Aşağı katın sol kısmında mutfak vardı. Üst katta ise iki tane oda bulunmaktaydı. Birinde **somya** diye adlandırdığımız demir tellerden olan, oldukça sert bir oturma yeri vardı. (R.Y.-64, Kadın).

Eskiden ailelerde çocuk sayısı çok olduğu için köyde hiçbir ailede çocuklara ait ayrı odalar yoktu. **Isınma işi sobayla** olduğu için herkesin odası olması imkânsızdı. Zaten kışın tek odada soba yanar ve herkes aynı odada oturmak zorunda idi (**R.K.-60, Kadın**).

Evimizde o zamanlar ocak vardı. Dedem tüccar olduğu için gelirimiz iyiydi. Hemen sonra sobaya geçtik. Eskiden evlerde çeşme mi vardı? Su kuyuları vardı, oralardan su çekerdik. O zaman gaz lambası yakardık, elektrik ben evlendikten sonra geldi (**M.S-89, Kadın**).

Lojmanımız Almanlar tarafından yapıldığı için kimsenin evinde olmayan **kalorifer sistemi** bizim evlerimizde vardı. Sobalı evlerde oturan arkadaşlarım kışın bize geldiğinde kaloriferi uzay aracı gibi inceler, soru sorarlardı (**İ.Y.- 53, Kadın**).

Evimiz **üç odadan** oluşmaktaydı. Kardeşlerimle kaldığımız oda ile anne ve babamın yattığı oda birbirine açılırdı. İki odayı daha iyi ısıtması için içeride odalarımıza yakın yerde **soba** kurulurdu. Salonda üç tane **dantelli somya** bulunurdu. Pencerele tahtadandı ve kış geldiğinde soğuk girmesin diye babam çivilerle pencerelere poşet, plastik çakardı. TV çok sonradan geldi. Ben küçükken banyoda çamaşır makinemiz vardı ve sıkması için annem kıyafetleri merdanenin arasına koyar öyle sıkardı kıyafetleri (**Y.A.-50, Erkek**).

Eve girdiğimizde **hayat** ismini verdiğimiz şimdinin evlerin önündeki bahçeye benzeyen bir alan vardı. Hayatta üç kapı vardı biri mutfak, diğeri oturduğumuz, yattığımız, vakit geçirdiğimiz oturma odamız, bir de tuvaletimiz vardı. Mutfakta ekmek yaptığımız **ocak** bulunuyordu. Dolaplar yerine yüklük dediğimiz yerler kullanılırdı. Oturma odamızda **yer minderlerimiz** vardı. Evimizin dış kısmından yukarıya bağlanan bir yokuş vardı. Daha sonra evimize **çekyat** aldık. **Kanepeye** o zamanlar çekyat deniliyordu. O çekyatın evimize geldiğinde **mutluluğumu** anlatamam. (**F.Y. 57, Kadın**).

Küçük dar bir sokakta, **iki katlı kerpiçten** yapılmış evde oturuyorduk. Duvarlarımızı kireçle boyardık. Evlerin üstü ağaç hasırla kaplamaydı. Evimizin zemin katında bir oda ve mutfak vardı. Birinci katında ise oturma odası vardı. İkinci kata tahta merdivenlerle çıkılırdı. Kışları **soba** ile ısıtılırdı. Buzdolapları yeni yeni çıkmaya başlamıştı. **Buzdolabımız** vardı. Yemek pişirmek için küçük tüp yerine **iki gözlü tezgâh üstü ocaklar** çıktı, onları kullanırdık büyük tüpe bağlanırdı. Mutfağımızda balkon vardı. Tuvaletimiz bu evde içerdeydi. Banyo vardı, **banyoda kazan** bulunurdu, içinde odun yakılarak su ısıtılırdı (**G. K.- 51 Kadın**).

Ahşap işlemeli koltuklar, tahtadan yapılmış, üzerine örtüler dikilmiş topanları olan **divanlar** ve **demir karyola yataklarımızı asla unutmam**. Buzdolabı, siyah beyaz kumandasız televizyon, davul fırın, tel dolaplar gibi o zamana özgü eşyalarla döşeliydi evimiz. Henüz çamaşır makineleri işçi evlerine girmemişti (**M.Ş.-56, Erkek**).

Yatak odasında pembe bir **formika yatak odası takımı** vardı. Misafir odası olarak kullandığımız odada o dönemin modasına uygun **koltuk takımı** ile **büfemiz** ve ortada da bir sehpaımız, pencerelerde **tüllerimiz** yere kadar, iki duvar kenarında da **çiçekli fon perdelerimiz** vardı. Oturma odası olarak kullandığımız odada **demir divanlarımız** sonradan çekyatların çıkması ile **çekyatla** değiştirildi (**İ.Y.-53, Kadın**).

Televizyon daha yeni yeni evlere giriyordu. O da siyah beyaz. Ama herkesin evinde olmadığı için T.V. izlemeye amcamlara giderdik. O yıllar çalışmak için babam Arabistan'a gitmişti. Geldiğinde **renkli TV** getirmişti. Biz milletin evine TV izlemeye giderken birden millet bizim eve gelmeye başlamıştı. Televizyonu olanlar bile bizim eve geliyordu renkli TV var diye. Bütün mahalle toplaşır pür dikkat TV izlenirdik bizim evde (**A.Y.-52, Erkek**).

Çocukluğumda **su** vardı ama **elektrik yoktu**. Yirmi beş yaşına kadar da elektrik olmadı. **Gaz lambası** vardı. Onunla aydınlama ihtiyacını giderirdik. Gaz lambasının da

yağı hem çok bulunmaz hem de pahalıydı. Babam bir koyun verir bir teneke gaz yağı alırdı (B.Y.-62, Erkek).

Bulaşık yıkamak için *suyumuz* yoktu. Doğal akan su kaynağımız vardı, gider su taşır öyle yıkardık bulaşıkları. Çamaşırları da *elimizle yıkardık* (A.K.- 72, Kadın).

Katılımcıların söylemleri doğrultusunda, çocukluk evlerinin iç mekânlarına ait özellikler hafızalarında yer edinmiştir (Şekil 3). Dönemin konutlarında genellikle soba ile ısınma sağlanırken nadir de olsa kalorifer kullanımı da olduğu tespit edilmiştir. Mutfak mekânlarında dolap işlevini tereklerin sağladığı yine katılımcıların çoğu beyan etmiştir. Bununla birlikte, misafir odalarında dantelli somyalar ve vitrinler o dönemde sıklıkla tercih edilen mobilyalardır. Ayrıca her evde yaygın olmayan televizyon, çamaşır makinesi, buzdolabı gibi elektronik aletler ailenin sosyo-ekonomik gücünü de göstermektedir. Katılımcıların bir kısmında evlerde elektrik tesisatının olmamasından dolayı imkanların kısıtlı olduğunu bahsederken, bazı katılımcıların evlerinde su tesisatının bile olmaması dikkat çekmektedir.

Şekil 3. Bazı katılımcılara ait konut iç mekân görselleri (Katılımcı A.K., katılımcı G.S., katılımcı M.Ş., katılımcı İ.Y.'nin arşivlerinden izni ile paylaşılmaktadır)

A.K.- 72/ Trabzon (soba)

A.K.- 72/ Trabzon (Terek)

G.S.- 53/ Adana (Vitrin)

M.Ş.-56/ İzmir (T.V.)

G.S.- 53/ Adana (Dantelli Somya)

İ.Y.-53/Kütahya(Kalorifer)

3.3. Sosyal Özellikler

Katılımcıların zihinlerindeki çocukluk evlerini anımsarken sosyal özelliklere ilişkin beyanları mekânsal bütünlük açısından önem arz etmektedir. Katılımcıların aile yapısına, sosyo-kültürel yaşamına, sosyal etkileşimlerine dair bilgileri içeren söylemleri, dönemin sosyo-kültürel özelliklerine ayna tutmakta fayda sağlamaktadır. Katılımcıların yarısından fazlası (39 katılımcı) dede, nine, evlenmemiş hala/amca, yenge, çocuklar gibi aile fertlerinin bir arada olduğu geniş aile yapısına sahip olduğunu dile getirirken diğer katılımcılar anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısı içerisinde yer aldıklarını ifade etmişlerdir.

Dedem ve ninemle yaşadığımız kalabalık bir aileydik ama küçük evde samimi bir ortamda büyüdük. Herkesin kendince bir görevi vardı. Kimimiz hayvanlarla ilgilenir, kimimiz sadece bahçe işlerine bakar, kimimiz evde terzilik ve aşçılık yapar, kimimiz ise okula gider gelirdik. (M.Ç.-70, Erkek).

Evimiz küçüktü ama ailemize yetiyordu. Bir odada dedem ve ninem kalırdı. Yan odamız büyüktü. Odada yüklük içinde banyo ve dolaplar vardı. Orada anne ve babam kalırdı. Ablam, ben ve kardeşim evin en küçük odasına sıkıştırdık ama geceleri birbirimize komik şeyler anlatır, eğlenirdik (Ş.Y.- 50, Kadın).

Evimizde iki oda vardı. Birinci odamız hem yemek yediğimiz, sohbetlerin edildiği, misafirlerin ağırlandığı, günün sonunda ise ben ve kardeşlerimin birlikte yattığı odaydı. İkinci odamız ise anne ve babamızın yatak odasıydı (K.K.,75, Kadın).

Katılımcıların büyük bir bölümünün dönemin yaygın aile tipi olan geniş aile olduğu tespit edilmiştir. Evde dede, nene, evlenmemiş amca, hala, vb. akrabaların olması ile ev içerisinde iş paylaşımının yapıldığından söz edilmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Bazı katılımcılara ait aile görselleri (Katılımcı Y.K., katılımcı F.Ç., katılımcı F.Y. 'nin arşivlerinden izni ile paylaşılmaktadır)

Y.K.- 50/ Niğde

F.Ç.- 50/ Ankara

F.Y.-57/Karaman

Toplumun sosyo-kültürel yaşamını yansıtan düğün, cenaze gibi toplumu bir araya getiren törensel faaliyetlere dair izler de yine katılımcıların belleklerinde yer almıştır. Benzer şekilde yardımlaşma ve saygı değerleri üzerine kurulan komşuluk ilişkileri ile gelen konuğa gösterilen misafirperverlik, toplumun sosyal etkileşim boyutu ve seviyesi hakkında bilgi edinilmesi hususunda önem taşımaktadır.

Bayram hazırlıkları arife gününden başlardı. Konya'nın adeti bayram sabahı kahvaltı yerine sarma, dolma, su böreği, çorba gibi yemekler yenirdi. Ninem ellerimize gecedan kına yakardı. Bayram sabahı büyüklerle bayramlaşılır, beyaz mendil içine sarılı harçlıklarımızı da alırdık (K.K.-75, Kadın).

Bayram zamanı çok heyecanlı olurdum. Gecedan analarımız ellerimize kına yakardı. Sabah erkenden kalkar, elimizi yüzümüzü yıkayıp, bayramlık kıyafetlerimizi giyip, caminin orda olurduk. Bayram namazından babalarımız çıktıklarında, büyüklerimizin ellerini öper, şeker verirlerdi. Şekeri aldığımızda ne mutlu olurduk (M.E.-56, Erkek).

Bayramlarda da yine en çok çocuklar eğlenirdi. Önceki akşamdan hemen hevesle kına yakar sabaha kadar elimizde bekletir, bayram sabahı sabırsızca hemen yakardı. Kahvaltıdan sonra şeker toplamaya çıkar, tüm köyü dolaşırdık (Z.K. -51, Kadın).

Bayramlarda arife günü sabah erkenden kalkılır, su böreği, sarmalar, baklavalar yapılırdı. Arife günü akşam muhakkak ki babaannemize gider, elimize kına yaktırdık.

Kına olmazsa olmazımızdı. Babaannemizin kına keseleri vardı, ellerimizi tek tek sarardı ve gece boyu elimizde kalırdı kına (Z.Ü.- 55, Kadın).

*Düğün zamanı mutlaka **yardımlaşarak** çayda yatak yorgan için yünler yıkanırdı. Düğünler perşembeden başlardı. Şeker dağıtırlardı. Cuma günü bayrak kalkma olurdu. Tabii yazın tarlada işler olduğu için düğüne katılabilmek için tarladaki işleri çabuk bitirmeye çalışırdık (M.E.-56, Erkek).*

*O zamanlarda **komşuluk** insanların hiçbir çıkar sağlama amacı olmadan birbirleriyle **gönülden bağlı** oldukları, **paylaşmaya, birlik olmaya dayalı, herkesin kapısı herkese açık** bir ilişkiydi. Sadece senin evin diye bir şey yoktu, tüm mahalle bir evde toplanırdı. Yapılan gece sohbetlerin, yenilen yemeklerin, içilen çayın bile **tadı farklı** olurdu (M.Ü.- 62, Kadın).*

*Cumartesi akşamları **televizyonda** izlenen Türk filmlerini asla unutmam. Bütün komşular o akşam bizde toplanır, siyah beyaz televizyonda o filmleri izlerdik. Dört beş aile evin salonunda ya ağlayarak ya gülererek vakit geçirirdik (M.Ş.- 56, Erkek).*

*Bizim **televizyonumuz** olmadığı için amcamlara giderdik. Her akşam amcamlara gitmemize izin vermezdi babam. Komşuların kapısını çaldık ama onlar da her gün almıyorlardı bizi. Oturduğum yer **gecekondu** mahallesi olduğu için biz de komşuların evlerinin pencerelerinden gizli gizli izlerdik (A.Y.-52, Erkek).*

Katılımcıların çoğunluğunun söylemleri doğrultusunda bayram önü, arife günü ellere kına yakma, bayramda şeker toplama adetleri dönemin çocuklar için unutulmaz bir hatıra olarak hafızalarda yerini almıştır. Gelenek ve göreneklerin, kültürel çevrenin hafızada yer edinmesi sosyal iletişim ile etkili olmaktadır. Düğün, bayram gibi kutlamalar ile komşu, akraba ziyaretleri çocukluk döneminde unutulmayan anılar arasında bulunmaktadır (Şekil 5).

Şekil 5. Bazı katılımcılara ait kutlama/misafirlik görseller (Katılımcı C.E.'nin arşivinden izni ile paylaşılmaktadır)

C.E.- 51/ Çankırı (Düğün Merasimi)

M.E.- 56/ Çorum
(Kurban Bayramı)

Y.K.- 59/ Ankara
(Ramazan Bayramı)

F.Ç.- 50/ Ankara
(Misafirlik)

3.4. Alt Temalara İlişkin Bulgular

50 yaş ve üzeri bireylerin belleklerinde kalan çocukluk dönemine ait mekânsal ve sosyal özelliklere doğrudan ya da dolaylı olarak bağlı alt temalar tespit edilmektedir. Duyular, sevinçli/üzüntülü olaylar, özlem ve değişim başlıkları alt temalar olarak belirlenmiştir.

3.4.1. Duyular

İnsanlar duyu organları tarafından yaşadığı mekânı algılar. Duyu organları tarafından kaydedilen mekânsal ve sosyal bilgiler duyuşsal bellek açısından birey için önem arz etmektedir. Katılımcılar çocukluk evleri hakkında bilgileri aktarırken duyuşsal bellekte yer edinmiş deneyimlerini de katmışlardır.

*Evimizi çok net hatırlıyorum. Çok çeşidimiz yoktu ama **buram buram** sıcak yemek kokardı. Annem muhakkak ocağımıza koyacak bir şey bulurdu (A.O.-50, Kadın).*

*Köy hayatında yazları hep hareketli, sürekli tarlaya giderdik. Ekin topraklar, kiraz topraklar, elma ağaçlarımızı sulardık. Boyumuz kadar kar yağardı. Hayattaki karları küür. Sobanın başında ısınmaya çalışırdık. Sobada pişen **patates** ve **soğanın kokusunu ve tadını hiç unutamam** (F.Y.- 57, Kadın).*

*Odaya girince hemen karşına kuzine soba çıkardı. Karşlı olduğumuzdan annem sürekli **Kars Ketesi yapardı** sobada. Sobada pişen yemeğin tadı ayrıdır (A.Y.-52, Erkek).*

*Evimizin önüne çerçi adı verilen insanlar gelirdi. Biz ona buğday gibi tahıl malzemeleri verirdik, o ise bize arabasındaki süs eşyalarından, **ay çekirdeğinden, şekerlerinden** verirdi. Takas ederdik. Okula da cebine o çekirdekleri koyup gidersen en havalı sen olurdu. Şekerle çekirdek birbirine yapışırdı ama tadı öyle güzel olurdu ki.. (F.Y.- 57, Kadın).*

*Kışın evlerimize kurduğumuz kuzine sobalarımızın etrafına toplaşır sobanın üstünde yapılan **kestanenin** olmasını beklerken meyvelerimizi de bi yandan soyardık (K.K.-75, Kadın).*

*Bahçede oyun oynarken acıktığımızda, annelerimizin yaptığı **salçalı ekmekleri** yer geri oynamaya koşardık (T.E.-59, Kadın).*

*Çocukken kayısı çekirdeğiyle oynardık ama tatlı kayısı çekirdeği olacak. Bazı çocuklar acı olanlarla oynardı. Biz acı olanları bilir, onlarla oynamazdık. Acı çekirdekleri biriktirip hurdacıya satardık. Oradan aldığımız **parayla beyaz nohut, bandırma, akide şekeri, helva, leblebi** alırdık, bizim zamanımızın abur cuburları onlardı (Y. K.- 50, Erkek).*

*Her yemeğimizi mutfaktaki ocakta yapardık. O yıl hasat ettiğimiz ayçiçeklerinin saplarını yazdan kurutur ocakta onları yakardık. Farklı **hoş bir kokusu olurdu**. Ekmek yapardık o ocakta, **patates kızartması en sevdiğimiz** yemektir (R.Y.-64, Kadın).*

3.4.2. Sevinçli/Üzücü Olaylar

Katılımcıların bazıları çocukluklarında yaşamış olduğu evleri sevinçli/üzücü olaylar ile hatıralarında kodladıkları çalışma ile tespit edilmektedir. Oynadıkları oyunlar, kardeşleriyle ve/veya arkadaşlarıyla geçirdikleri zamanlar zihinlerinde olumlu izler bırakırken yaşanan üzücü olaylar ise olumsuz olarak belleklerinde yer edinmiştir.

***Misket, beştaş, evcilik, ip atlama, yakar top, seksek** gibi oyunların yanı sıra kendi oyuncak arabalarımızı yapar, kendi bebeklerimizi diker ve onlarla oynardık. Akşam olduğunda evimizdeki gaz lambaları ve mumların aydınlattığı odalarımızda ailecek güzel sohbetler ederdik (T.E.-59, Kadın).*

*Kardeşlerimle birlikte ellerimizle gaz lambasının verdiği ışığı oyuna çevirip **gölge oyunları** oynardık. Ninemiz bizlere **masallar** anlatırdı. O masallar biraz ürkütücü olurdu. Her zaman o masalın sonunda korkar yer yataklarımızı serip yorgan ve battaniyelerimizi üstümüze çeker, korkudan kardeşlerimizle birlikte sarılır yatarlık (K.K.-75, Kadın).*

*Bizim çocukluğumuz evimizin önündeki büyük hayat denilen bahçede geçerdi. Komşu çocuklarıyla beraber oyunlar oynardık. Bu oyunlar günümüzde de hala oynanan **saklambaç, körebe, bilye, topaç, seksek, beştaş** gibi oyunlar olsa da artık bu oyunlar unutulmaya yüz tutmuştur. Kimisi için o bahçe boş bir alan gibi olsa da benim için eğlence kaynağıydı (G.K.-50, Erkek).*

*En güzel anım bana **bisiklet** aldıkları gündü. Hiçbir zaman o günü unutamam. Çok mutlu olmuştum. Hala unutamadığım bir eşya olarak da bisikletim derdim (Y.K.-59, Erkek).*

*Çamurdan eşyalar, tabaklar yapar, mini bir evcilik oynardık. **Beştaş, seksek, saklambaç** gibi oyunlarla eğlenirdik. Erkekler **futbol, topaç, misket** gibi bize göre biraz daha kaba oyunlar oynarlardı. Hepimiz bu oyunlardan sonra nefes nefese kalıp hayata koşardık. Ağzımızı musluğa dayayıp kana kana su içerdik (S.Ç.-54, Kadın).*

*Sokakta **çelik çomak, seksek, körebe ve bilye** gibi oyunlar oynardık. En çok oynadığımız oyunlardan biri mahalleler arası futbol karşılaşmalarıydı. Anneler komşularla kapının önünde elişi, dantel öreri, sohbet ederlerdi. **Akşam ezanı okunmaya başlayınca** hemen evlere koşar ezan bitmeden herkes evinde olurdu (M.D.- 52, Erkek).*

*Babam arka bahçemize odunluk yapacaktı. Yardım edelim diye beni ve abimi de çağırırdı. Ben toprak ve samandan çamur karıyordum. Abim de tahtadan küçük bir aletle kerpiç keserdi. Çamur kararken on iki yaşında falandım. Ben babama yardım ederken arkadaşlarım sokakta oyun oynuyorlardı. Gözüm bir anlığına onlara daldı. Kafama inen kerpi kesicinin tahta kısmıyla kendime geldim. O sopa canımı acıtmadı ama arkadaşlarımın babamın beni **dövdüğünü** görmesi canımı çok acıttı. **Evimizin bahçesi** her zaman bana bu olayı hatırlatır (A.O.- 50, Kadın).*

*23 Nisan Çocuk Bayramında şiir okumak için öğretmenimiz birisini seçecekti. Benim okul kıyafetim çok eski olduğu için öğretmen beni seçmedi. Oysa çok isterdim diğer çocuklar gibi sunuculuk yapıp şiir okumayı. Kendi bayramıma **sırf ayakkabılarım ve kıyafetlerim eski olduğu için gidemedim**. Çocukların bayramıydı o gün kıyafeti güzel olanların değildi. Ben de okuldan ağlayarak eve gelmiş, yüklüğün içine saklanmışım. Ağlaya ağlaya uyuyakalmışım. Tabi anneler beni bulamayınca çok endişe etmişler. Uyanıp odaya geldiğimde babamdan **yediğim tokadı** hala unutamam (A.O.- 50, Kadın).*

3.4.3 Özlem

Tüm katılımcılar çocukluk döneminde belleklerinde kalan özlemlerini samimi bir biçimde dile getirmişlerdir. Çocukluk döneminde bahsettikleri özlemler arasında “oyunlar, yedikleri/içtikleri doğal (yerel) ürünler ve birliklikler” gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Çocukluğun doğası gereği mutlu ve huzurlu ortamları zihinlerine kodlayarak özlemlerle bahseden katılımcılar kendilerini şanslı hissetmektedirler. Bugün her ne kadar teknolojinin gelişmesi ile her an her şeye ulaşma imkânı olsa da çocukluk dönemindeki tadı ve zevki asla sağlayamayacağını yine katılımcıların tümü özlemlerle dile getirmişlerdir.

*Sokaklarımız o zamanlar daha canlıydı. **Faytonlarla yolculuk** yapılırdı, sokak düğünleri olurdu. Bozacılar, dondurmacılar, çekirdekçiler, Osmanlı macuncuları gibi sokak satıcıları gezerdi sokakta. En çok dondurma yemeyi severdim. **O dondurmaların tadını** şimdi bile hiçbir yerde bulamıyorum (T.E.-59, Kadın).*

Tandırları çok özledim. Sıcak sıcak yufkalar yapılır, hep birlikte afiyetle yedik. Gerçi her şeyi çok özledim. O yanmayan **gaz lambasını** bile... (M.A.- 55, Erkek)

Annem ineklerden sağdığımız sütü **bastırık** (peynir) yapardı. Bu peynirleri evin damına serer, gündüz üzerini örtülerle kapatır yani bastırır (adı buradan geliyor), gece olunca da örtüyü kaldırır. Biz de yaz akşamları bu peynirlerin başında nöbet tutar, gece boyu damda gökyüzünü izleyerek uykuya dalarlardık. Şimdi bile çok özliyorum o günleri ne güzel yıllardı (Z.Ü.-55, Kadın).

Nerde o eski bayramlar, nerde o eski düğünler nerde o eski komşuluklar, dostluklar, arkadaşlıklar... **Şimdi ben köye gittiğim zaman köyün tadını alamıyorum.** Çocuklarıma da o günleri keşke yaşatabilseydim. Özliyorum, çok özliyorum (M.E.-56, Erkek).

3.4.4. Değişim

Katılımcılar çocukluk döneminde belleklerinde kalan oyun, mekân, ilişkiler gibi kavramların zaman içerisinde uğradığı değişimlerden bahsederek günümüz çocuklarının yaşamlarını kendi çocuklukları ile karşılaştırmaktadır.

Çocukluğumuz **şimdiki gençlik** gibi bilgisayar ya da telefon başında geçmiyordu. Çok arkadaşım vardı. **Sürekli sokaktaydık.** Eve yatmaya girerdik sadece. Sokakta misket, futbol, saklambaç, topaç oynardık. (A.Y.-52, Erkek).

Şimdiki çocuklara **üzülüyorum.** Biz çocukluğumuzu daha iyi yaşadık. Onlar yaşayamıyor. **Belki bizden bir önceki nesil daha iyi yaşamıştır.** Git gide kötüleşiyor. Şimdiki çocuklar çocukluğun tadından mahrum kalıyorlar. Şu an arkadaşlıklar pamuk ipliğine bağlı; çıkar, menfaat hep ön planda. Çok **üzülüyorum** (Y.K.- 50, Erkek).

Eskiden genelde mahallelerde komşuluklar vardı. **Samimiyet, yardımseverlik** vardı. Daha **mutluyduk.** **Devir değişince insanlar da değişti.** Biz de değiştik. Şu an oturduğum apartmanda karşı dairededeki komşumun ne iş yaptığını bile bilmiyorum mesela. Eskiler mi güzeldi yoksa eskiden mi güzeldik? (A.Y.-52, Erkek).

Görüyorum ki, internetin hayatımıza girmesiyle beraber eski zamanlardaki gibi **sosyallik** kalmıyor. Herkesin evinde internetin olması nedeniyle kimse kimseden yardım istemez oldu. Mutfakta birşey bitse, hemen komşudan isterdik. Evet, **teknoloji kolaylık getirmiş olsa bile** bence teknolojinin en büyük etkisi sosyalliği en alt seviyeye indirmiş olmasıdır (F.Ç.-68, Erkek).

Çocukluğumdaki dünya bambaşkaydı. Mahallede herkes birbirini tanıdığı için **güven duygusu** vardı. Komşu komşunun çocuğunu kendi çocuğu gibi korurdu. Sokaklarda oyunlar oynanırdı. Şimdiki gibi sanal oyunlar yoktu. Biz geç saatlere kadar dışarda oynardık. Şimdiki çocuklar **saksı bitkisi** gibi... (Y. K- 50, Erkek).

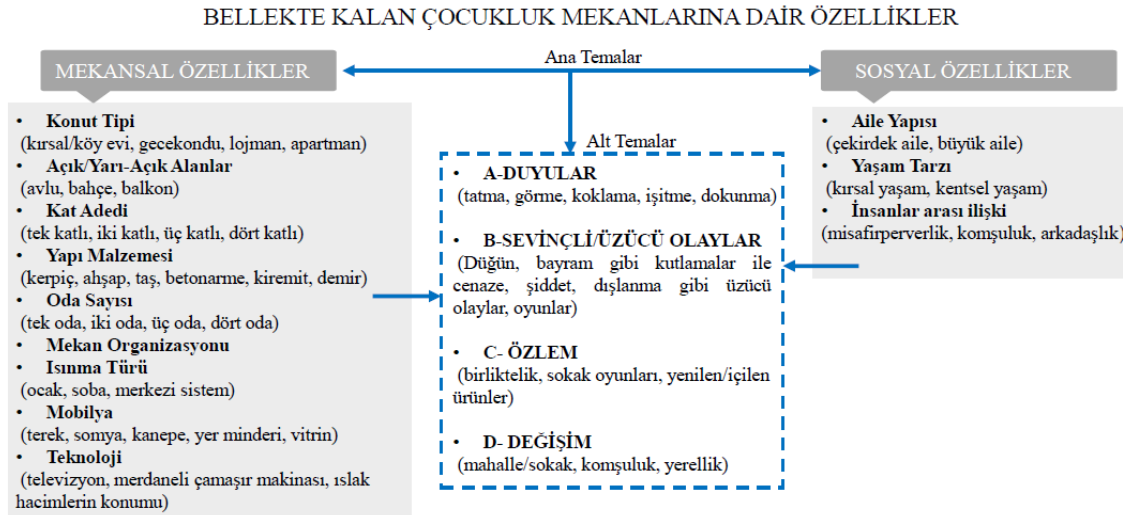
Bizim çocukluğumuzda her şey **saf ve sadeydi.** Binalar bile... Tek renkliydi neredeyse. Şimdi ise çeşit çeşit renkler. Malzemeler kullanılıyor. Biz sokakta oynayan çocuklardık aynı zamanda. Şu an ki çocuklar ise teknolojinin içine doğmuş durumdalar. Oyun onlar için çok başka. **Giderek güven, saygı azalarak insan ilişkileri kötüye gidiyor** ve belli kalıplara sokuluyor (M.A.- 55, Erkek).

O zamanlarda komşuluk; insanların hiçbir çıkar sağlama amacı olmadan, birbirleriyle **gönülden bağlı oldukları, paylaşmaya, birlik olmaya dayalı bir ilişkiydi.** Tüm mahalle bir evde toplanılır, yapılan gece sohbetlerinin, yenilen yemeklerin, içilen çayların bile tadı başka olurdu. Bir cenaze olduğu zaman, cenaze evi temizlenir, cenaze sahibi yalnız bırakılmazdı. **Şimdi komşusunun adını bilmiyor insanlar...** (M.Ü.-62, Kadın).

Katılımcıların tamamı kendi çocukluk dönemi ile bugün arasında ciddi farklılıklar olduğunu belirtmiştir. Teknoloji ve kentleşmenin insan hayatını daha konforlu hale getirildiği zannedilse de katılımcılar bu konfor durumunun sosyo-kültürel yaşamı tahrip ederek yereliktен uzaklaştırdığı yönünde endişelerini dile getirmişlerdir. Oyun ve sosyalleşme alanı olan mahalle kültürünün kaybolduğu, komşuluk ilişkilerinin giderek zayıfladığını tüm katılımcılar eleştirmişlerdir. Bugünün çocukları için endişe ettiklerini vurgulamışlar, geçmişte sokaklarda oynayan çocukların yerini bugün teknolojinin zincirine bağlanmış çocuklar aldığını üzüntüyle ifade etmişlerdir.

50 yaş ve üzeri yetişkin bireylerin belleklerinde iz bırakmış çocukluk döneminde yaşadıkları konuta dair mekânsal ve sosyal özellikleri özetlemek gerekirse; katılımcılar çocukluk dönemi ile ilgili zihinlerindeki çocukluk evi ile ilgili hem mekânsal hem de sosyal yönden yaşamışlıkları dile getirmişlerdir. Mekânsal ve sosyal özellikler bellekteki iki ana temeli oluştururken, söz konusu ana temalara doğrudan ya da dolaylı olarak bağlı alt temalar katılımcılar tarafından aktarılmıştır. Şekil 6'da çalışmanın temelini oluşturan yetişkinlerin çocukluk dönemine ait konutlardaki mekânsal ve sosyal özellikler katılımcıların söylemleri doğrultusunda sistematik olarak kategorize edilerek alt temalar kurgulanmıştır. Bu temalar ve içerikler birbiri ile ilişkili ve bütünlük göstermektedir.

Şekil 6. Çalışmada elde edilen bulguların şematik ifadesi (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

3.5. Değerlendirme

Yetişkinlerin çocukluk döneminde zihinlerinde yer edinmiş mekâna dair ilişkileri araştıran bu çalışmada, bireyin mekânı akılda tutma, mekâna dair kodları tespit edilmeye çalışılmıştır. Mekân ve bellek konusu çeşitli araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Bireyin yaşamında önemli yer tutan çocukluğun geçtiği eve dair mekânsal öğelerin tespit edilmesine (Özak ve Gökmen, 2009), çocukluk döneminde mekân ve oyunun ilişkisinin önemine (Uncu ve Çalışır, 2018), anıların sakladığı bahçenin anlamına (Francis, 1995), ev ve hafıza ilişkisinin tüketim bağlamında incelenmesine ve kişinin çocukluğunda eviyle kurduğu ilişkisindeki duyularına dair çalışmalar (Chawla, 1986; Bachelard, 1969, Marcus, 1995) araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Fakat çocukluk dönemindeki konutun hem mekânsal hem de sosyal olarak bütüncül bir yaklaşım ile ele alan çalışma sayısı literatürde yetersiz sayıdadır. Yapılan çalışma, bellek ve mekân ilişkisini bütüncül olarak ele alan özgün bir çalışma olarak değer taşımaktadır.

Çalışmada yetişkinlerin çocukluk döneminde yaşadıkları konuta dair belleklerinde kalan izler, mekânsal ve sosyal olarak iki ana tema üzerine kurgulanmıştır. Katılımcılar yaşadıkları çocukluk evleri ile ilgili mekânsal özellikleri ele alırken, bahçe, avlu, yapı malzemesi, konut tipi,

mekân organizasyonu, ısıtma türü ve mobilyalar gibi konulara yer vermiş olması Öymen Özak (2008)'in çalışması ile benzerlik göstermektedir. Tek veya iki katlı, taş, ahşap, kerpiç, malzemelerden yapılmış evlerin çoğunluğu Geleneksel Anadolu Evi'nin mekân organizasyonunu yansıtmaktadır. Bellekte kalan bilgiler neticesinde apartman tarzı yüksek katlı yapılaşmalar yaygın olmadığı tespit edilmiştir. Çevrenin iklim ve topografik yapısına uygun yapılmış konutlar sürdürülebilir mimari özellik taşımaktadır. O dönem çocuklarının daha insancıl ölçüğe sahip yapılar arasında büyüdüğü ve daha ekolojik yaşam şeklini deneyimlediği alınan bilgilerden yorumlanmıştır. Bahçe, avlu ve sokak katılımcıların çocukluk döneminde bir oyun alanı, bir sosyal etkileşim mekânı olarak değerlendirilmektedir. Sebba (1991) yapmış olduğu çalışmada çocukluk döneminde en çok bellekte kalan mekânın bahçe olduğunu belirtmiştir. Bahçe, sokak gibi dış mekanlarda çocuklar herhangi bir kısıtlama olmaksızın özgürce hareket edebilmişlerdir. Çünkü oyunlar çocuğun hayal gücünü besler ve zenginleştirir. Günümüz çocuklarının teknolojinin sunmuş olduğu imkanlar neticesinde söz konusu oyun alanlarından uzakta olması, onları hem dört duvar arasında hapsetmekte hem de hayal etme, düşünme, yorumlama, tasarlama yetilerinin kaybolmasına veya gelişmemesine neden olmaktadır. Uncu ve Çalışır (2018)'in yapmış olduğu çalışmasında, tabiatın sunduğu doğal oyun alanı içerisinde özgür bir çocukluk deneyimleri sayesinde doğadaki her türlü materyali çocuklar oyuncak olarak tasarlamasında katkı sağladığı sonucu, çalışma bulguları ile örtüşmektedir. Günümüzdeki hızlı yapılaşmanın kentleri olumsuz etkilediği gibi şehrin bir parçası olan çocuklar üzerinde de hem fiziksel hem de ruhsal olumsuz etkileri olabilmektedir.

Çocukluk dönemine ait sadece mekânsal olgular değil sosyal olgular da bellekte yer almaktadır. Toplumsal hayatın devam etmesinde komşuluk ve misafirperverlik önemli bir yere sahiptir. Özellikle yardımlaşma ve güven ihtiyaçlarını karşılamak üzere ihtiyaç duyulan komşuluk, boş zaman geçirme, birlikte iş yapma, hobileri karşılama, yeni mekânlara alışma gibi işlevlere de sahiptir (Gündüz ve Yıldız, 2008). Komşuluk ve misafirperverlik ilişkilerinin mekânların hatırlanmasında önemli rol oynadığını dile getiren Öymen Özak (2008)'in çalışmasında; aile sohbetleri, bayram ziyaretleri, cenaze törenleri gibi insanlar arası ilişkilerin mekânların hatırlanmasını arttırdığını belirtmiştir. Toplumu bir araya getiren bir diğer unsur düğündür. Toplumdaki bireylerin bir araya getiren, bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendiren, ortaklığı pekiştiren, kişilerin birbirlerine ve topluma karşı nasıl hareket etmeleri gerektiğini gösteren, gelenek göreneklerini, inançlarını canlandıran, eğlendiren ve mutluluk veren bir törendir (Öğüt Eker, 2000). Katılımcılar ailelerinin düğün zamanı düğün sahibine her türlü konuda yardım ve destek sağlayarak bir dayanışma gösterdiğini dile getirmişlerdir. Ayrıca çalışmada katılımcıların çocukluk döneminde yaşamış olduğu sevinçli/üzücü olaylar mekânların zihinlerinde kodlanmasında katkı sağladığı gözlemlenmiştir.

Hafızalarda kalmış çocukluk dönemindeki duyular açısından değerlendirildiğinde; katılımcılar mekanla özleşen görme, duyma gibi duyularına yer verirken koku, tat gibi duyuların da anımsandığı çalışma ile tespit edilmiştir. Atkinson ve Hilgard (1995) ile Cücelioğlu (2019)'nun belirttikleri üzere sadece görsel ve işitsel olan birincil duygularla oluşan mekân algısıyla değil, koku, tat, dokunma gibi duyguların da mekânın zihinlerde kalmasında önem arz ettiği araştırmaları çalışma ile örtüşmektedir. Katılımcılar çocukluklarına dair tat ve kokuları anlatırken hala unutamadıkları ve özlediklerini dile getirmeleri duyuların bellekte nasıl kodlandığını ispat etmektedir. Çünkü beyinde kokuları işleme koyan ve "koku alma soğanı" olarak adlandırılan bölge, beyin çıkıntısı (hipokampus) ile yan yana olması sebebiyle kokular bazı anıları çağrıştırmaktadır (Stafford, 2014). Bu nedenle katılımcılar çocukluk dönemlerindeki hafızalarında yer edinmiş kokular ile geçmiş mekanları daha kolay tasavvur edebilmektedir. Hatıralara, hayal gücüne, eski duygulara ve çağrışımlara; koku duyusuyla daha kolay ulaşıldığı Gilbert (2011) 'nin çalışması ile benzerlik göstermektedir. Koku gibi beynin hafızada yer ettiği diğer bir duyum üzüntü, korku ve sevinç gibi olgulardır. Tat alma duyusunun en az koku kadar mekânın hatırlanmasında etkili olduğundan bahseden Öymen Özak (2008), korku duygusunun da mekânı hatırlanmasında etkili bir diğer faktör olduğundan söz etmiştir. Katılımcılar çocukluk mekânları arasında bahçede yer alan, karanlıkta gitmekten çok korktukları tuvalet mekândan

bahsetmişlerdir. Evden, aileden kısacası güven ortamından uzaklaşmak çocuklarda endişe yaratırken, bu durumun karanlıkta gerçekleşmesi onların korkularını bir kat daha arttırmaktadır. Öymen Özak (2008)'in çalışma sonucu ile örtüşen bu çalışmada bellekte kalan korkular yetişkinlik dönemlerde de etkisini gösterebilmektedir (Güler ve Ağırman, 2022). Bundan dolayı çocukluk dönemi yetişkinliğe giden yolda ilk ulaşılan durak, çıkılan ilk limandır (Onur, 2005). Sağlıklı bir yetişkinlik dönemi çocukluk dönemine bağlı olması sebebiyle çocuğun bulunduğu çevre önem taşımaktadır.

Geçmiş dönemlerdeki yaşam çevreleri ile günümüz yaşam çevreleri arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Küreselleşme olgusu yaşamın teknolojik, ekonomik, politik, kültürel değişimine etki eden faktörlerden birisidir. Bu değişim girdabı çocuklara da dönemsel olarak yansımaktadır. Yaşam koşulları ve konforun günümüz çocukları ile katılımcıların kendi çocuklukları arasında ciddi farklılıklar olduğunu ifade eden katılımcılar, değişimin önemli nedenlerinden birisi tüketim kültürü olduğunu vurgulamaktadırlar. Tekin (2019), günümüzde tüketim kültürünün yaşandığı toplumlarda, konut ile kurulan mekânsal ilişkilerin oluşmadığı ya da oluşsa bile yüzeysel kaldığını ve süreç içerisinde kaybolduğunu dile getirmiştir. Benzer sonuç çalışma ile tespit edilmiş olup, günümüz çocuklarının konutu bir meta olarak değerlendirdiği, insan ile ev arasındaki duygusal ve kültürel bağın koptuğu hatta yok olduğu katılımcılar tarafından vurgulanmaktadır. Elde edilen tüm bulgular çeşitli araştırmacıların tespitleri ile desteklenerek doğruluk kazanmaktadır. Ayrıca kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre belleklerinde daha fazla detay içeren hususları sakladıkları Davis (1999)'in çalışması ile yakınlık göstermektedir. Duyguların bellekte daha çok yer edinmesi ve yeniden hatırlanması sebebiyle kadın katılımcılar çocukluk dönemi ile ilgili anıları çok daha teferruatlı ifade etmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Çocuk-mekân-konut ilişkisi üzerine bugüne kadar çeşitli disiplinlerde bilimsel araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalarda günümüz yetişkinlerin çocukluk dönemlerindeki yaşadıkları konutu hem sosyo-kültürel hem de sosyo-mekânsal boyutta ele alan çalışma sayısı yetersizdir. Özellikle çocukluğu ülkemizin farklı sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapıya sahip bölgelerinde geçmiş kişilerin, yerinde araştırıldığı çalışma sayısı azdır. Bu açıdan bilimsel platformda önem taşıyan bu çalışma, kentleşme ile ilgili yapılacak gelecek çalışmalara yol gösterecektir. Daha önce üzerinde çok çalışılmamış kavramları keşfetmek ve sonraki araştırmalara ışık tutma amacı hedeflenmektedir (Kurtuluş, 2010).

Lefebvre (2014), mekânı, zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsal olanla tarihsel olanı birbirine bağlayan bir köprü olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla konut; insan için bir barınak olmak ile birlikte toplumun yaşam biçimini yansıtan, birçok yönden sosyo-psişik bir varlık olarak insanı temsil etmektedir. Bu nedenle geçmiş ile bugün arasında "hatırlatıcı bir sistem" olarak okunabilmektedir.

İçerisinde ilişkilerin, olayların, yaşanmışlıkların, gerçekleştiği; değerler ve izlenimlerle dolu ev, hafızalarda dört duvardan öte anlamlar taşımaktadır. Bu evler geçmiş ile bugün arasındaki mekânsal, sosyal, kültürel, politik izler taşıyan bir köprü vazifesi görerek hafızayı somutlaştırmaktadır. Yetişkinlerin çocukluk dönemlerine ait evleri hafızalarında kodlanarak saklayabilmesi ve yeniden anımsaması mekânsal belleğin oluşumu açısından önem arz etmektedir. Farklı disiplinlerde bellek üzerine yapılan çalışma sayısı fazla olmasına rağmen bir dönemin yaşam kültürünü yansıtan mekânsal belleğe dair çalışma sayısı yetersizdir.

Araştırmalarda, mekânsal belleğin konutlar üzerinde araştırılması ve bellekte kalan mekânsal ve sosyal özellikler ortaya çıkarılmıştır. Geçmişte tarım ve hayvancılık işlerinin yapıldığı bahçeli/avlulu, az katlı evler, modernleşme ve kentleşme ile birlikte üst üste dizilmiş daracık mekanların olduğu betonarme tip apartmanlara dönüşmüş ve doğal malzemeden yapılmış evlerin zamanla kaybolmasına neden olmuştur. Ekolojik mimarinin yeni bir kavram gibi dile getirildiği günümüzde, geçmiş yaşam biçimi ve mimari görmezden gelinmektedir. Çocukluk

döneminde çevresel ve sosyal sürdürülebilirliği bugünün çocuklarına göre daha fazla deneyimlemiş olan yetişkinler modern yaşamın dayattığı tüketim kültürüne adapte olmuşlardır.

Çevresel sürdürülebilirlik açısından bakıldığında; günümüzde maruz kalınan sınırsız tüketim algısının insanlık lehine çevrilmesi için çocukların doğru ve bilinçli bir çevrede yetişmesi önem taşımaktadır. Doğaya karşı değil, doğa ile bir bütün olacak şekilde yaşam biçiminin oluşturulması gelecek kuşaklar için gereklidir. Mimarının, yeme-içme, giyim-kuşam alışkanlıklarının yeniden gözden geçirilmesiyle ihtiyaç ile istekler dengelenmelidir. Gelecekte bilinçli ve sağlıklı toplumların temeli çocuklardan geçmektedir.

Sosyal sürdürülebilirlik açısından ulaşılan sonuç ise giderek dayanışma, yardımlaşma birlik ve beraberlik algısı kaybolmakta ve bireysellik ön plana çıkmaktadır. Geçmişte düğün, bayram, cenaze gibi törenlerin komşuluk, arkadaşlık, akrabalık ilişkilerini sıkıca tutan bağlar zamanla zayıflamaya başlamıştır. Komşuların sohbet ettiği, çocukların oyunlar oynadığı, kalabalık sokaklar boşalarak sessizleşmiştir. Özellikle çocuğun aile içi ilişkilerinde geçmiş ile bugün arasında ciddi bir değişim söz konusudur. Yetişkinliğin temeli, çocuklukta aile içi ilişkiler ve aile yaşantısına bağlıdır. Ailenin sahip olduğu kültürel birikim kişisel zenginlik açısından önem taşımaktadır. Çocuğun aile ile olan ilişkisi çevresiyle olan ilişkisine de yansımaktadır. Günümüz yaşam konfor şartları aile içi ilişkilerin zayıflamasına hatta kopmasına sebep olmakta etkin rol oynamaktadır. Modernleşme ve kentleşme ile birlikte büyük ailelerin çekirdek aileye dönüşmesi toplumun kültürünü nesilden nesile aktarıcı rol oynayan dedelerin, ninelerin aile içinden kopmaya başlamasına neden olmuştur. Bu durum, kültürünü yeterince bilmeyen veya yaşayamayan bir nesil ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Tüm bu değişimler günümüz çocukları için ilerleyen yıllarda anımsayacakları mekânsal ve sosyal hafızanın oluşmamasında etkin rol oynamaktadır. Çünkü kişinin mekân ile arasındaki kuracağı bağda mekânsal ve sosyal nesnelere anlam ve duygu içermiyorsa, mekân değer taşımayacağından dolayı zihinde kodlanamaz ve süreç içerisinde kaybolmaya mahkumdur. Dolayısıyla kültürümüzü yansıtan mekânsal ve sosyal değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında ve günümüz yaşamında sürekliliğin sağlanmasında, çocukluk dönemi mekânları etkin rol oynamaktadır. Bu nedenle, geçmiş ile günümüz arasındaki bağın güçlü olmasında, güncel konut uygulamaları ve tasarımlarını yönlendirmesinde mekânsal hafıza ciddi fayda sağlayabilecektir. Yerelliğin, kültürel izlerin giderek kaybolduğu günümüzdeki konutlar, metalaşarak tüketim nesnesine dönüşmekte ve hafızalarda giderek kaybolmaktadır. Doğa ile uyumlu, sürdürülebilir konut özelliği yerini teknolojik, konfor ve lüks yaşam unsuru hale gelmektedir. Belleklerde kodlanarak yer alan konuta dair yaşamların gelecek nesillere aktarılmasına yönelik yerellik ve kültürel zenginliğin tasarım sürecinde bir girdi olarak kurgulanması gerekliliği bu çalışma ile vurgulanmıştır.

Kaynakça

- Alınmış, S. (2019). *Türk şiirinde çocuk teması (1923-1950)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Alver, K. (2013). *Siteril hayatlar*, (3. Baskı), Ankara: Hece Yayınları.
- Assmann, J. (1997). *Kültürel bellek: eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik*. (A. Tekin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Atkinson R. ve Hilgard, E. (1995). *Psikolojiye giriş*, Cilt 1, (K. Atakay, Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Bachelard, G. (1969). *Poetics of space*. Boston: Beacon Press.
- Baudrillard, J. (2010). *Nesneler sistemi*, (O. Adanır ve A. Karamollaoğlu, Çev), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Bronfenbrenner, U. ve Ceci, S. J. (1994). Nature- nurture reconceptualized developmental perspective: a biological model, *Psychological Review*, (101) 4, 568-586, doi: 10.1037/0033-295x.101.4.568.

- Chawla, L. (1986). The ecology of environmental memory, *Children's Environment Quarterly*, 3(4), 34-42.
- Connerton, P., (2014). *Toplumlar nasıl anımsar*, (A. Şenel, Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cooper, C.M. (1992). Environmental Memories, in I. Altman ve S. M.Low eds, *Place Attachments, Human Behaviour and Environment: Advances in Theory and Research*, New York: Plenum Press.
- Cooper, C.M. (1995). *House as a mirror of self: exploring the deeper meaning of home*, Conari Press, Berkeley, USA.
- Cüceloğlu, D. (2019). *İnsan ve davranışı: psikolojinin temel kavramları*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Davis, P. (1999). Gender differences in autobiographical memory for childhood emotional experiences: *Journal of Personality and Social Psychology*, 76 (3), 498-510.
- Dey, I. (1993). *Qualitative data analysis: a user-friendly guide for social scientists*. London: Routledge Publications.
- Doğu, T. ve Varkal Deligöz, M. (2017). Hafıza kutusu: bir kentsel kolektif bellek deneyi(mi), *MEGARON Dergisi*, 12 (4), 545-552, DOI: 10.5505/megaron.2017.09226.
- Erikson, E. (1950). *Childhood and society*, Harmondsworth, Penguin Books.
- Francis, M., (1995). Childhood's garden: memory and meaning of gardens, *Children's Environments* 12 (2), 1-16, https://www.academia.edu/34079721/Childhoods_Garden_Memory_and_Meaning_of_Gardens (Erişim tarihi: 10.02.2022).
- Ganiç, K. (2016). *Kentsel yapıtlar üzerinden bir mekânsal bellek okuması: atatürk kültür merkezi (akm)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Gilbert, A. (2011). *Bir burun anlatıyor, günlük hayatta kokunun bilimi*, (S. Karakan,Çev.) İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Grix, J. (2010). *The foundations of research*. London: Palgrave Macmillan.
- Güler, K. ve Ağırman, M.N. (2022). Çocukluk dönemi travmalarının yetişkinlik dönemi tutum ve davranışlarını belirlemeye ilişkin ölçek geliştirme çalışması: çok boyutlu travma ölçeği, *İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Dergisi*, (18), 907-934. doi.org/10.38079/igusabder.1145860
- Gündüz, M. ve Yıldız, C.M. (2008). Türk yazılı kültüründe komşuluk, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (25), 123-138.
- Halbwachs, M. (1992). *On collective memory*. (L. A. Coser, Çev.). University of Chicago Press, Chicago.
- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın toplumsal çerçeveleri*, (B. Uçar, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif hafıza*. (B.Barış Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Hecht, A. (2001). Home sweet home: tangible memories of an uprooted childhood. In Daniel Miller (ed.) *Home Possessions: Material Culture behind Closed Doors*, Oxford: Berg.
- Jung, C. (1971). *Psychological types*. Princeton University Pres. Princeton.
- Karadoğan, U.C. (2019). "Çocuk ve çocukluk" kavramının tarihsel süreçte değerlendirilmesi, *Çocuk ve Medeniyet* (1), 195-226.
- Katılımcı C.E., Y.K., F.Ç., F.Y., A.K., G.S., M.S., İ.Y. 'nin fotoğraf arşivleri.
- Kurtuluş, K. (2010). *Araştırma yöntemleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi
- Lefebvre, H. (2014), *Mekânın üretimi*, (I. Ergüden, Çev.). (2. Baskı), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Linton, M. (1986). *Ways of searching the contents of memory, in rubin*, D.C ed, *Autobiographical Memory*, (50-68), Cambridge University Press.
- Malouf, D. (1986). *12 edmondstone street. ringwood*, Victoria, Penguin Books. Australia.
- Marcus, C.C. (1995). Environmental memories. In Low, S.M. and Altman, I.(Eds.) *Place Attachment*. New York: Plenum Press.
- Marczyk, G., DeMatteo, D., ve Festinger, D. (2005). *Essentials of research design and methodology*. New York: John Wiley & Sons Inc.

- Maxwell, J. A. (2013). *Qualitative research design: An interactive approach*. Los Angeles: SAGE.
- Merriam, S. B. ve Tisdell, E. J. (2015). *Qualitative research: a guide to design and implementation*. San Francisco: Wiley.
- Mert Açar, N. (2016). *Kültürel bellek ile oluşan estetik kültürün, kent mekânına yansımaları*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Mertens, D. M. (2014). *Research and evaluation in education and psychology: integrating diversity with quantitative, qualitative, and mixed methods*. New York: Gallaudet University.
- Neuman, L.W. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: nicel ve nitel yaklaşımlar (cilt i-ii)*, (S. Özge, Çev.) İstanbul: Yayın Odası.
- Neuman, L. W. (2014). *Social research methods: qualitative and quantitative approaches* (Seventh Ed.). Essex: Pearson Education Limited.
- Neuman, W. L. ve Robson, K. (2014). *Basics of social research*. Toronto: Pearson Canada.
- Onur, B. (2005). *Türkiye’de çocukluğun tarihi* (2.baskı). Ankara: İmge Yayıncılık.
- Öğüt Eker, G. (2000). Türk düğün geleneği içinde Karakeçili Türk düğününün ritüel açıdan değerlendirilmesi. *Millî Folklor Dergisi*, (46), 92-100.
- Öncü, A. (2013). *İdealinizdeki ev mitolojisi kültürel sınırları aşarak İstanbul’a ulaştı. mekân, kültür, iktidar (iç)*, (4.Baskı), (Der: A. Öncü, P. Weyland), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öymen Özak, N. (2008). *Bellek ve mimarlık ilişkisi kalıcı bellekte mekânsal öğeler*, (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Özak, N.Ö. ve Gökmen, G.P. (2009). Bellek ve mekân ilişkisi üzerine bir model önerisi. *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, (8) 2145–155.
- Patten, M. L. ve Newhart, M. (2018). *Understanding research methods: An overview of the essentials*. New York: Routledge.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün ve S. Demir, Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Rossi, A. (1982). *The architecture of the city*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, and London.
- Roulston, K. (2010). *Reflective interviewing: a guide to theory and practice*. Los Angeles: Sage Publications.
- Röling, H. (2006). *Zichzelf te zien leven: herinneringen aan nederlands en vlaams gezinsleven 1770–1970*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Rubin, D. C. (2002). *Autobiographical memory across the lifespan*. In P. Graf & N. Ohta (Eds.), *Lifespan Development of Human Memory*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Rubin, H. J. ve Rubin, I. S. (2012). *Qualitative interviewing: The art of hearing data*. Los Angeles: Sage Publications.
- Schudson, M. (2007). *Kolektif bellekte çarpıtma dinamikleri. cogit-bellek: öncesiz, sonrası, 50*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sebba, R. (1991). The landscapes of childhood: The reflection of childhood’s environment in adult memories and in children’s attitudes. *Environment and Behaviour*, 23 (4), 395-422.
- Spagnolo, V. (1998). *Memory: the story of a house* (Unpublished master's thesis). University of Calgary, Calgary. doi:10.11575/PRISM/23676.
- Stafford, T. (2014). *Kokular neden anıları hatırlatır?* https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2014/11/141127_vert_fut_koku_ve_anilar(Erişim tarihi: 10.09.2023).
- Tekin, F. (2019). Hafıza ortamından tüketim nesnesine dönüşen ev. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* 5 (11), 253-273.
- Temizkan, Ö. (2022). *Kent mekânlarının temsilinde toplumsal hafızanın etkisi: Sivas örneği*. (Yayınlanmamış doktora tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Türk Dil Kurumu, 2022, <https://sozluk.gov.tr/>. (Erişim tarihi: 10.02.2022).
- Uncu, G. ve Çalışır, G. (2018). Çocukluk, oyun ve kent: 80’li yılların Gümüşhane’inde çocuk olmak. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. (6) 2, 1447-1474. <https://doi.org/10.19145/e-gifder.390840>

- Wilson, C. S. (2015). *Anıtkabir'in ötesi-Atatürk'ün mezar mimarisi: ulusal belleğin inşası ve sürdürülmesi*. (M. Beşikçi, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Van Engelsdorp, R. (2000). *Wie woont waar? in jaap huisman, irene cieraad, karin gaillard and rob van engelsdorp gastelaars honderd jaar wonen in nederland: 1900–2000*, Rotterdam: 010 Publishers, 235–247.
- Yıldırım, A.ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldız, A. (2019). Toplumsal bellekten bireysel belleğe: iki örnek olay bağlamında Altan Öymen'in anılarında “öfkeli yıllar”, *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7(1) 2.
- Weiss, R. S. (1994). *Learning from strangers: the art and method of qualitative interview studies*. New York: Free Press.
- Zevi, B. (1993). *Architecture as Space, how to look at architecture*. New York: Da Capo Press,

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Selçuk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Bilimsel Etik Değerlendirme Kurulu

Tarih: 07/04/2023

No: 04/03